

TÜRKİYE YAKIN TARİHİNDE GÜVENLİK SAVUNMA ve İSTİHBARAT KURUMLARININ DÖNÜŞÜMÜ

Devlet / Hükümet Dışı Aktörler ve Uzantıları

- Raporlar ve Fonlar Bağlamında İnceleme -

Özcan Özgen ve Murat Eren (*)

Özet

Güvenlik savunma ve istihbarat alanlarında son dönemde yaşananlar “güvenlik sektörü reform projesi” nin sonuçlarıdır. 2000 ‘li yılların başında güvenlik sektörüne özel başlatılan “dönüşüm” ün sonucunu almayı hedefleyen bazı “devlet / hükümet dışı aktörler” in ve uzantılarının gerçekleştirdikleri faaliyetler sonucu, “güvenlik sektörü” dönüşecek ve “yeni” leşecektir.

Böylece, bir taraftan ülkede her alanda olduğu söylenen “Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ‘nin ağırlığı” azaltılacak, “milli ve ulusalcı” unsurları ayıklanacak, diğer taraftan ise, Türk Silahlı Kuvvetleri (Güçlendirme Vakfı (TSKGV)) ‘nin emrindeki “yerli ve milli” direnç odakları barındıran duruşuyla gelecekte tehdit olabilecek “savunma sanayii ana aktörleri” ni erkenden kontrol altına almak, hatta ele geçirmek mümkün olabilecekti.

“Toplumsal rıza üretimi stratejisi için kullanılan en etkili aktör medya” tartışmaları normal hale getirecek yeni kavramlar içeren cümlelerle -“gözetim” ve dolayısıyla “dönüşüm” ün başladığı haberini, emekli generallerle yapılmış bir söyleşiye dayandırarak- topluma servis ediyordu.

2000 ‘li yıllarda “akademik yayınları” ile “demokratikleşme” yolunda faaliyet gösteren bir kısım STK ‘lar “devlet reformu / demokratikleşme / insan hakları / Kürt sorunu / hukuk / sivil – asker ilişkileri / güvenlik sektörü”, gibi konularda değişik çalışmalar yapıyor, önerilerde bulunuyor, toplum nezdinde tartışılmasına ön ayak oluyor, tabu olarak görülen konuların konuşulmasını “sembolik seçkinler” i kullanarak normalleştiriyorlardı.

İş dünyası içinden doğan, iş dünyasının gücünü ve bu gücün yarattığı imkanları kullanarak, Türkiye ‘de “güvenlik sektörünün dönüştürülmesi faaliyetleri” nin “akademik altyapısı” nı uluslararası yapıdan fonlanan STK ‘lar oluştuyordu.

Ancak; iş dünyasının jargonuna uygun olarak “güvenlik sektörü” kavramı kullanılarak yumuşatılmak istenen “savunma güvenlik ve istihbarat” alanları, öncelikle “devlet ve devlet kurumlarının faaliyet ve yetki alanında” dır.

Ancak, buna rağmen özellikle 2000’ li yıllarda uluslararası medya ve ülke içindeki iş birlikçileri ile bunlarla birlikte hareket eden sermaye grupları “iyi yönetim” iddiası ile sahaya inerek yetki çekmişler ve kullanmışlardır. Bu yapının kullandığı / iş birliği yaptığı bir aygıt da “Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) / Paralel Devlet Yapısı (PDY)” dir. Bu gruplar / yapılar arasındaki ilişkileri daha iyi anlayabilmek için, “Devlet Dışı Silahlı Aktör (DDSA)” kavramı bilinmelidir.

Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) / Paralel Devlet Yapısı (PDY) uluslararası istihbarat servisleri tarafından örtülü faaliyetlerde kullanılmış “Devlet Dışı Silahlı Aktör (DDSA)” dır.

1/23

(*) Özcan Özgen, Güvenlik Savunma ve Emniyet Yönetişimi Akademisi (GUSEYAD/ AKADEMİ) Yönetim Kurulu Başkanı, GUSEYAD Yönetim Kurulu Başkanı, Güvenlik Savunma ve İstihbarat Uzmanı. oozgen@gusevad.org.tr

Murat Eren, İstanbul Üniversitesi AUZEF Öğretim Görevlisi, Güvenlik Savunma ve Emniyet Yönetişimi Akademisi (GUSEYAD/ AKADEMİ) Kurucu Başkanı, GUSEYAD Kurucu Başkanı, Güvenlik Savunma ve İstihbarat Uzmanı. meren@gusevad.org.tr

“Devlet Dışı Silahlı Aktörler (DDSA) hiyerarşik bir organizasyona sahip toplumsal rıza üretiminde kendine has stratejileri bulunan silahlı gruplar olarak tanımlanmaktadır. Devlet kontrolü dışında örgütlenmek ve işleyişe sahip olmak, yarı devlet yapısı niteliği taşımak. siyasi amaçlarına ulaşmak için şiddeti araç olarak kullanmaları DDSA 'ların ortak özellikleridir.

DDSA 'lar için odaklanan bir seviye örgütsel yapılanma mantığı olup; örgütsel yapısı devletle geliştirdikleri ilişki türünü de ortaya çıkartmaktadır.”

FETÖ Paralel Devlet Yapısı (PDY) devlet kurumlarında öncelikle **istihbarat, bilişim ve personel** başkanlıklarını ele geçirmiş, stratejik askeri kurumlarda örgüt üyelerine yer açılmış, , örgüt üyesi olmayan stratejik askeri kurumlarda görev yapabilecek askeri personel, **diğer kurumların içindeki örgüt üyeleriyle koordineli hareket tarzları ile tasfiye edilerek yapı** yabancı servislerin kontrolünde “**devlet dışı aktör**” haline getirilmiştir

Türkiye 'de uzantısı olan **uluslararası medya kuruluşlarının uzantıları, devlet dışı aktörlerin örtülü faaliyetleri için sivil toplum kuruluşları** görüntülü hükümet dışı aktörleri, uluslararası şirketler ve kanaat önderlerinin faaliyetlerine, çıkarlarına uygun farklı yayın organlarında birbirini tekrar eden ve kaynak gösteren haberler yapmışlardır.

FETÖ / PDY iltisaklı düşünce kuruluşları ile yabancı servislere iltisaklı olup; fonlanan STK 'ların “**Devlet / Hükümet Dışı Aktör**” vasıfları ile güvenlik, savunma ve istihbarat alanlarında devlet ve devlet kurumları tarafından yetkilendirilmedikleri halde “iş dünyası” çıkarına hareket ettiklerini, danışma kurullarında bulunan ve çoğu vakıf üniversitelerinde görevli “etki ajanları”nın ve yabancı istihbarat servislerinin etkisi altında bulunan “Devlet / Hükümet Dışı Aktörler” gibi hareket ederek iş dünyasının taleplerini, yayınları aracılığı ile “demokratikleşme” adı altında topluma ve iktidara servis ettiklerini belirledik.

2000 'li yılların başlangıcında “devlet reformu” na akademik destek veren STK 'lar, çeşitli etkinlikler aracılığı ile devletten “yetki çekmişler” ve buna yaslanarak, iş birliği halinde oldukları üniversitelerden / iş dünyasından / STK 'lardan / uluslararası alan aktörlerinden de destek alarak 2000-2010 yılları arasında toplumu ve kamuyu “**fikren hazır**” hale getirmeye çalışmışlardır.

2000-2020 yılları arasında tepeden tırnağa değişen siyasi ve ekonomik yapı, güvenliği de dönüştürmüştü. Askeri vesayet “**hal**” edilmiş, siyasilerin etkinliği öngörüldüğü gibi artırılmış, TSK yerinden oynatılarak kenara çekilmişti. Siyasetin emrinde daha “**milli ve yerli**” bir orduyla iktidar, tüm dünyayı saran pandeminin de etkisiyle daha zorlu günleri beklemeye başlayacaktı.

2010-2020 zaman dilimi, 2000 'li yılların başından beri “demokratikleşme” adına “güvenlik sektörünün dönüşümü” için yazılan ve dile getirilen / talep edilen konuların büyük bölümünün gerçekleştirileceği dönem olarak tarihe geçecekti.

Ekonomik önceliklerin / çıkarların dayattığı, uluslararası iş birliklerinin alenen görüldüğü, “büyük kaya” olarak lanse edilen “engelin yoldan kaldırılması operasyonu”, farklı alanlardan aktörlerin omuz omuza vermesiyle öngörüldüğü gibi tamamlanmıştı.

Soros 'un sahibi olduğu sektör, mevcut profesyonelleri ve çıkar birlikteliği olan gönüllü destekçileri ile “güvenlik sektörünü dönüştürme” görevini öngörüldüğü şekilde – ufak tefek zayıflatları dikkate almaz isek- yerine getirmişti.

Dönüştürme süreci içinde, uluslararası alanda Soros olaylarla ilişkili olarak gerçekleştirdiği finansal spekülasyonlar yoluyla, Türkiye 'nin – Türk insanının emeğinin karşılığı- milyar dolarları ile kasasını doldururken, içeride de iş birlikçileri ekonomik darboğaza düşen zordaki güvenlik sektörü şirketlerini alıyorlar / ortak oluyorlardı. Kısaca yerli ve milli “**sermaye**” el değiştiriyordu.

Bu hikâyede, parayı verenler ile akademik altyapıyı hazırlayanlar ve sonrasında özelde eylemcileri, genelde de toplumu harekete geçirenler, uluslararası bir yapı içinde –terör örgütü olduğu tescillenmiş yapılarla da birlikte- koordineli olarak hareket eden aynı STK 'lar / kişilerdir.

Günümüzde dijital dünyadan hediye edilen – bedava - herhangi bir ürün / uygulama (akıllı telefon-tablet-bilgisayar için), kullanan kişiyi ve yakın çevresini - verilerini kullanarak “**kazanç**” sağlamayı öngördüğü için - şirketin gönüllü çalışanı haline getirmiş oluyor. Kimileri yapıya bu şekilde dâhil olmuş olabilir.

Fon desteği sağlayanlar da benzer şekilde, “demokratikleşme – insan hakları – sivil asker iş birliği – güvenlik sektörü gözetimi - azınlık hakları – hak ve özgürlükler – kadın hakları” gibi genel toplumsal beklentilerin olduğu alanlarda gerçekten kayda değer bir şeyler yapmak yerine, duyguların istismarı yoluyla doğacak kaostan faydalanarak doğrudan ve fahiş “**kazanç**” sağlamayı ve / veya “**gelecekteki kazançları için uygun ortam yaratmayı**” hesaplıyorlar. Bunlar ise bu işin profesyonelleridir.

Anahtar Kelimeler

Güvenlik, Savunma, İstihbarat, Reform, Demokratikleşme, Dönüşüm, Devlet / Hükümet Dışı Aktör, STK, Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ), Paralel Devlet Yapısı (PDY), Devlet Dışı Silahlı Aktör, Devlet Dışı Aktör, Hükümet Dışı Aktör, Toplumsal Rıza, Sivil Toplum Örgütleri, İnsani Yardım, Örtülü Faaliyet,

Demokratikleşme ve “Güvenlik Sektörü Reformu”¹

Giriş

Güvenlik savunma ve istihbarat alanlarında son dönemde yaşananlar “**güvenlik sektörü reform projesi**”² nin sonuçlarıdır. 2000 ‘li yılların başında güvenlik sektörüne özel başlatılan “**dönüşüm**” ün sonucunu almayı hedefleyen bazı “**devlet / hükümet dışı aktörler**”³ in ve uzantılarının gerçekleştirdikleri faaliyetler sonucu, “**güvenlik sektörü**” dönüşecek ve “**yeni**” leşecektir.

Böylece, bir taraftan ülkede her alanda olduğu söylenen “*Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ‘nin ağırlığı’*” azaltılacak, “*milli ve ulusalcı*” unsurları ayıklanacak, diğer taraftan ise, *Türk Silahlı Kuvvetleri (Güçlendirme Vakfı (TSKGV))* ‘nin emrindeki “*yerli ve milli*” direnç odakları barındıran duruşuyla gelecekte tehdit olabilecek “*savunma sanayii ana aktörleri*” ni⁴ erkenden **kontrol altına almak, hatta ele geçirmek** mümkün olabilecektir.

Bu sebeple adım adım ilerlenecek;

- İktidarın da “*hedef*” olarak gördüğü Avrupa Birliği (AB) ‘ne tam üyelik için uyum projeleriyle başlanacak, “*devlet reformu*” serisi ile tanınmış akademisyenler ve bir kısım devlet kurumlarının yetkililerinin de destek vereceği çalışmalar aracılığı ile “*devletten yetki çekme*” süreci başlatılacak,

- “*Devlet / hükümet dışı aktörler*” in ortaklaşa icra edeceği faaliyetlere siyaset kurumu da dahil edilerek, “*devletten yetki çekme*” süreci bir adım öteye götürülerek, terör ve ilgili konularda –demokratikleşme dahil- STK olarak sorumluluk alma ve devlete / hükümete yardımcı olma hususlarında “*resmiyet*” algısı yaratılacak,

- Böylece Türkiye ‘de “*demokratikleşme*” bağlamında “**güvenlik sektörü**” STK ‘lar tarafından tartışmaya açılacak,

- “*Savunma harcamaları ekonomik açıdan değerlendirilecek*”, sektördeki “*yolsuzluklar*” çarpıcı bir şekilde gündeme getirilecek,

- “*Güvenlik dengesinde yurttaş hakları*” –*kürt sorunu vurgusuyla*- tartışılacak, toplumsal hareketler ve hatta el altından terör eylemleri desteklenecek,

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız; Cizre, Ü. ve Cerrah, İ. (Ed.) (2008), “Güvenlik Sektörü Yönetişimi: Türkiye ve Avrupa”, DCAF – TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmalar Dizisi - 4, İstanbul, www.tesev.org.tr, STK Raporu, <https://www.tesev.org.tr/research/guvenlik-sektoru-yonetisimi-turkiye-ve-avrupa/>, Rapor, 2008, 12 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

² Cizre ve Cerrah (2008), a.g.e., s.6-7.

³ Eren, M. (2021), Devlet / Hükümet Dışı Aktörler ve Türkiye Uzantıları Raporu, İstanbul, (Yayımlanmadı).

⁴ Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı ‘na bağlı “Savunma Sanayii Aktörleri” 4 ‘üncü Lig ‘den 3 ‘üncü Lig ‘e doğru süratle ilerlemektedir. Çok kritik alanlarda beklenmedik ilerlemeler / başarılar gösteren sektör unsurlarına – özellikle de gelecek yıllarda silah / teçhizat / mühimmat / yazılım v.b. alımı yapacak pazarlar ve büyüklükleri dikkate alındığında – “uluslararası sermaye” nin kayıtsız kalamayacağı görülecektir. Enerji yollarının önemli kontrol noktalarından biri olan Türkiye ‘de böyle bir direnç noktasının oluşabilecek olması, dünya geneli için tasarlanan ve uygulanan planlar için ciddi bir risk teşkil etmektedir. Bunlar Türkiye ‘de konuşlu özel sektör şirketleri olsa, sorunu çözmek çok kolay olurdu. Ancak; mevcut yapı itibarı ile alması / ortak olması / rekabeten batırması ve / veya etkinliklerini azaltması pek mümkün olmayan, bu anlamda önemli özellikler taşıyan kurumsal yapılarıdır. Bu sebeple; bu yapının yumuşak karnına çalışmak gerekli, zorunlu ve bir o kadar da doğaldır. “Türk Savunma Sanayii ‘nin Geleceği” hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız; Bingöl, O. ve Varlık, A.B., (Ed.) (2015), Türk Savunma Sanayiinin Geleceği, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) Yayınları, Stratejik Rapor No: 71, İstanbul, s.7-22. Ayrıntılı bilgi için bakınız; www.tasam.org ve / veya www.milliasavunmaveguvenlik.org.

- “Güvenlik sektörünün sivil ve demokratik gözetimi” gündeme getirilecek ve gündemde tutulacak,
- Güvenlik sektörünün sivil ve demokratik gözetimi için “milletvekilleri, medya ve STK ’lar cesaretlendirilecek”,
- Güvenlik sektörüne ilişkin siyasa raporları oluşturularak siyasetin önüne konacak ve arzu edilen sonuçlar için gerekli her türlü yol denenecek,
- Olası şiddetli muhalefete karşı, eş zamanlı olarak “sektör” ün önde gelen aktörleri, çeşitli konularda suçlanacak, medya aracılığı ve açılacak davalar ile toplum nezdinde gözden düşürülecek,
- Böylelikle siyasi otorite de –*sahip olduğu ideolojisinin de gerektirdiği*- beklenen “**dönüşüm**” için cesaretlendirilecekti.

Son 20 yılın -öncesindeki teşkilatlanma safhasını da içeren 30 yılı da sayarsak- 50 yılın “**güvenlik sektörü**” için kısa özeti bu şekildedir.

Yeri ve zamanı geldiğinde, arka planda türlü maksatlar için hazır tutulan bütün piyonlar sahaya sürülecek ve hedefe ulaşmak için kullanılacaktı.⁵

Böyle organize şekilde hareket edebilen ve böylesine büyük bir yapı da, ancak uluslararası alanda da desteğe sahip gizli servislerin kontrolündeki “Devlet / Hükümet Dışı Aktörler” den oluşturulabilirdi.

Burada bir parantez açarak, güvenlik sektörünü dönüşüme zorlayan sebeplerin başında gelen “ekonomik dinamikler” i de ortaya koymak gerekiyor.

Dünya ikinci milenyuma girerken, büyük bir ekonomik krizin emareleri ile karşı karşıyaydı. Konuşuluyor, yazılıp çiziliyordu üzerine ve kriz geliyordu. Türkiye de aynı sistemin bir parçası olarak benzer sorunlarla muzdaripti. Kimilerine göre, “1978 ’de ilan edilen Washington Uzlaşısı” 2008 ’de başlayan “büyük Amerikan krizi” ile son bulmuştu.⁶

1978 Washington Uzlaşısı ile devlet ve piyasa ilişkileri değiştirilmişti.

“IMF, Dünya Bankası ve Amerikan Hazinesi, ABD ’nin merkezinde olacağı küresel bir serbest piyasa düzeni öngördüler. ABD (ve Batı) kapitalizminin etrafında bütün dünya, halka halka, iç içe geçirilecekti. Bu, Batı merkezli, kapitalist bir piyasa imparatorluğu olacaktı. Bu çerçevede;

- Ticaret politikaları dışa açık ve serbest olacak,
- Döviz kurlarına müdahale edilmeyecek, serbest piyasa sorunu çözecek,
- Sermaye akışkan olacak ve dünyada iktisadi sınırlar kalkacaktı.”⁷

Gelecek yıllarda ekonomik yapı böyle işleyecekti. Küreselciler iş başındaydı. Her siyasal sistemin bir ekonomik yapısı ve bu ekonomik ve siyasi yapıyı bütünleyen kendine ait bir hukuk sistemi vardır. Siyasal sistemin barındırdığı ideoloji de bundan sebeplenir doğal olarak. Bahse konu ekonomik uygulamalar / “**girdiler**”, mevcut siyasi sistemi ve sosyolojik yapıyı –*esasen tüm yapıyı*- etkilemiş, sonuçları / “**çıkıtlar**” milleti ile birlikte devletin ideolojisini dönüştürmüştü. Dönüşüm haliyle “**güvenlik sektörü**” nı de dönüşmeye zorluyordu.

Aşağıda Türkiye tarihinin önemli bir yirmi (20) yılı, iki ayrı dönem halinde ve süreç içinde “güvenlik sektörü” ne ilişkin yaşanan ana olaylar analiz edilerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.

⁵ Eren (2021), a.g.m., s.2.

⁶ <https://www.tacs.eu/tr/ek/wu.htm> 17 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

⁷ Yıldırım, C. (2011), “Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neoliberal İktisat Politikalarının 1980’den Sonraki Evrimi”, Bolu AİBÜ Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz 2011, Cilt:7, Yıl:7, Sayı:2, 7:1-23, s.6-7.

Güvenlik Sektörünün Demokratik Sivil Gözetimi

1980-2010 arasında geçen 30 yıllık dönemde, 12 Eylül ‘ün sağladığı ortam ve imkânlar ile bu ekonomi politikalarını uygulayan ve sonuçlarını yaşayan ülke, diğer taraftan yakın gelecekte dünya çapında yaşanacak bir ekonomik krizin artık hissedilmeye başlanan etkileri ile de başa çıkmaya çalışıyordu.

Ağır demokrasi ihlallerinin yaşandığı bu süreç içinde “*Sivil Toplum Kuruluşları / Vakıflar / Dernekler*” yasal mevzuat çerçevesinde etkinliklerini artırıyorlardı. 1980 öncesinin nispeten örgütlü denebilecek toplumundan eser kalmamış olmakla birlikte, iş kolları, sanayi sektörleri bir araya geliyor, aktörler bulundukları alanda söz sahibi olmak, belirleyici olmak istiyorlardı.

Sivil Toplum Kuruluşları (STK) hemen her alanda, söz sahibi odaklarca etkin bir şekilde kullanılacaktı. Gücün unsurlarından birine sahip olan bir odak, bir STK aracılığı ile “*kurumsal*” laşarak ikinci unsuru da yanına alıyor ve devlet aygıtının etkin noktalarına yerleşince de operasyon tamamlanmış oluyordu. Bu yapıların uluslararası alan ile bağlantıları da “*madalyonun öteki yüzü*” ydü.

Tam da bu sıralarda, 2000 ‘li yılların başında, *Avrupa Birliği*’ ne üyelik hedefi ile yola çıkan iktidar da, karşılıklı müktesebatı uyumlu hale getirme çalışmalarına başlıyor, toplumun daha fazla özgürlük istediği ve bunun için “*demokratikleşme*” derdinde olduğu söylemi yelken yapıyor, “*ifade özgürlüğü*” ile ilgili olaylar, “*insan hakları ihlalleri*” medyada ön plana çıkartılıyor ve iktidar “*STK ‘ların akademik çalışmaları*” olarak sunulan çözüm önerileri ile karşı karşıya bırakılıyordu.

Siyaseten verilmiş sözler bir yana, “*demokratikleşme*” programlarının taleplerine cevap / cevaplar verilmesi gerekiyordu.

Ekonomik alanda değişen, farklılaşan politikalar, beraberinde toplumun daha fazla özgürlük ve demokrasi taleplerini de getiriyordu. Ya da öncülüğe soyunmuş ve bilimsel çalışmalar yürüten bir kısım STK tarafından öyle iddia ediliyordu.

Demokratikleşme denince ilk önce akla gelen, “*ifade özgürlüğü*”, “*insan hakları ihlalleri*” ve “*sivil – asker ilişkileri*” gibi konuların gözden geçirilmesi, mevcut uygulamaların demokratik standartlarla uyumlu hale getirilmesi ve bu alanda kontrolün sağlanması gerekiyordu.

Türkiye ‘de bu konuların her biri başlı başına bir sorundu. “*İfade özgürlüğü*” ve “*insan hakları ihlalleri*” konularında güvenlik güçlerinin uygulamaları, hukuk sistemine yöneltile eleştiriler yeterince baş ağrıtmaktaydı. Ama asıl önemli olan konu “*sivil – asker ilişkileri*” konusuydu ve *Türk Silahlı Kuvvetleri* (TSK) ‘nin varlığı ve ağırlığıyla -ve hatta ekonomik gücü- ile çözüm noktasında ciddi bir engel olarak durduğu ileri sürülüyordu.⁸

Bu noktada devreye “*toplumsal rıza üretimi stratejisi için kullanılan en etkili aktör medya*”⁹ giriyor ve tartışmayı normal hale getirecek yeni kavramlar içeren cümlelerle “*gözetim*” ve dolayısıyla “*dönüşüm*” ün başladığı haberi, emekli bir orgeneralin söyleşisine dayandırılarak- topluma servis ediliyordu.

“....1980’li yılların başından itibaren PKK ‘ya karşı sürdürülen mücadelede özellikle CNN gibi yabancı medya kuruluşlarının Türkiye ‘yi yakından izliyor olması, Türk Silahlı Kuvvetlerinin hareket alanını daralttığına dikkat çekti. Gözetim kelimesini özellikle kullanan (emekli orgeneral, y.n.), Amerikan ordusunun da benzer bir gözetime tabi olduğunu da ifade etmiştir. Bu anlamda emekli orgeneral medyaya ve özellikle küreselleşen medyanın gücüne olumsuz bir yargı yüklemekten ziyade dönüşen şartların terörle mücadeleye yansımaları konusunda nesnel bir gözlem yapmıştır. Kamuoyunun kanısının son derece önemli olduğu da teyit edilmiştir.”¹⁰

⁸ Cizre ve Cerrah (2008), a.g.e., s.6.

⁹ Eren (2021), a.g.m., s.4.

¹⁰ <https://www.tesev.org.tr/tr/research/aylik-izleme-raporu-kasim-2007/>

Sivil toplumun –*projeli / fon destekli*- istekleri doğrultusunda, hükümetin yönetiminde, meclisin desteği ve güvenlik sektörü aktörlerinin iş birliği ile **“reform / reformlar”** yapmak –*uzun zaman alacak olsa da*- mümkündür. Tabii reform sadece **“sivil-asker ilişkileri”** alanında kalmamalıydı. Çünkü **“güvenlik sektörü reformu”** sivil-asker ilişkisini demokratikleştirirken, aynı zamanda **“demokratik denetim ve gözetim mekanizmaları”** nı da beraberinde getirecekti.

Tabii ülkede bu konuların konuşuluyor olması bile bazen büyük tartışmalara yol açıyordu.

“Oysa güvenliğin temel bir insan ve ülke talebi olduğu, bunu sağlayan kurum ve kuruluşların da tüm diğerleri gibi kamusal varlıklar olduğu düşünülürse, saydamlık ve hesap verebilirlik gündemini daha doğru ve soğukkanlı bir şekilde anlamak mümkün olabilir.”¹¹ di.

Ancak, hem politik hem de ideolojik olarak zorlukları olsa da, bu konuların konuşulmasını, tartışılmasını sağlamak, normal konular olduğunu göstermek ve bu noktada öncülük yapmak da STK ‘ların göreviydi sonuçta.¹² Hatta benzer çalışmalar yapan yurt dışı kurum / kuruluşlarla fikir alışverişinde bulunmak, bilimsel esaslı ortak projeler yürütmek de bu konuda ciddi faydalar sağlayabilecekti. Bu bağlamda; Avrupa Birliği İlerleme Raporu ‘nda olumlu görüşlerle yer almak ülke adına artı değer olarak kabul görüyordu.¹³ Bu çerçevede, demokratikleşme adına **“güvenlik sektörünün demokratik sivil gözetimi”** konusundaki çalışmalar topluma yayılacak ve sürdürülecekti. Bu maksatla, milletvekilleri, medya ve STK ‘lar kullanılacak ve **“sivil toplum gözetimi”** gündemde tutulacaktı.

Bu çalışmalar aracılığı ile topluma,

- **“En önemli meselelere ışık tutan”** yayından / yayınlardan bahsetmek mümkün olabilecek,
- **“Avrupa Birliği ‘ne girme hedefi varken ve hazır diğer alanlarda reformlara başlamışken, bu alanın da düzenlenebileceği”** ve bütün bunların
- AB ‘ne **“giriş sürecini hızlandıracağı”**,
- Böylelikle **“toplumumuzun sivilleşmesi”** nin yolunun açılacağı,
- **“Demokratikleşme”** yoluna girileceği,
- Güvenlik sektörünü talep edilen şekle dönüştürerek, **“devlet eksenli güvenlik”** anlayışından **“birey eksenli güvenlik”** anlayışına geçilebileceği,

mesajları **“seçkin akademisyenler / bilim adamları / devlet adamları / siyasilere”** in ağızından verilebilecektir.¹⁴ **“İyi yönetim”** için böyle davranmak gerektiği aşikardır.

STK ‘lar, bu alana ilişkin düzenleyecekleri ulusal ve uluslararası etkinlikler (*konferans, sempozyum v.b.*), mümkünse TBMM ‘nin İhtisas Komisyonları ‘nda yapacakları sunumlar, güvenlik sektörü hakkında sunacakları güvenilir –*bilimsel*- belgeler ve eleştirel bilgi birikimi oluşturmayı hedefleyen yayın faaliyetleri aracılığı ile sürece olumlu katkı sağlayacak ve tartışmanın normal düzeyde yapılmasını sağlayacaktı.¹⁵

Demokratikleşme ve Devlet Reformu Çalışmaları Kapsamında STK’ ların Rolü

Aslında konu tamamen bilimseldi, **“düşünce kuruluşu”** olmak söylemiyle STK ‘lar, düşünce üreterek **“istem”** de bulunuyor ve hatta çözüm için **“destek”** de veriyordu. Çünkü zaten bilim insanları / akademisyenlerden oluşan danışma kurulları ve programlardan sorumlu kadroları vardı. Sonrası ise, yazdıklarına / dediklerine göre kimin düşündüğü pek belli olmayan **“istem”** lere ve de **“destek”** lere uygun çözümü / çözümleri ortaya koymak ve beklemektir. Yani kısacası **“dönüşümü sağlamak”** ve hatta çeşitli yöntemlerle buna zorlamaktır.

¹¹ Cizre ve Cerrah (2008), a.g.e., s.12.

¹² Cizre ve Cerrah (2008), a.g.e., s.6.

¹³ Cizre ve Cerrah (2008), a.g.e., s.7.

¹⁴ Cizre ve Cerrah (2008), a.g.e., s.8-10.

¹⁵ Cizre ve Cerrah (2008), a.g.e., s.12.

2000 'li yıllarda gündemde olan ve ihtiyaç duyulan “devlet reformu” na ilişkin “devletin düzenleyici rolü” nü vurgulayan ve Türkiye 'de özelleştirmeye ilişkin yarım kalmış konular için siyasileri cesaretlendirmeye yönelik olarak yapılmış bir çalışma,¹⁶ aslında gelecek günlerde yaşanacak değişimler / dönüşümler hakkında da bilgi veriyordu.

Türkiye 'de 2001 yılında gerçekleştirilen “Anayasa değişiklikleri” konusu da mercek altına alınacaktı. Yapılan anayasa değişikliklerinin “demokratikleşme” sürecine olumlu katkılar sağlayacağını, ancak elbette yetersiz olduğu vurgulanıyor, gelecek döneme ilişkin bir dizi “siyasal reform” öneriliyordu. Yarı-başkanlık sistemi, cumhurbaşkanı görev süresi ve tekrar seçilebilmesi, yargı bağımsızlığı, yeni anayasa taslakları, hukuk devletinin güçlendirilmesi, seçim sistemi ve kanunu, siyasi partiler kanunu gibi konular tartışmaya açılmış ve siyasete öneriler sunulmuştu.¹⁷

Tüm çabalar Türkiye 'nin “demokratikleşme” sürecine girmesi içindi. Talep sivil toplumdan geliyor denilerek... Aslında sivil toplumdan geldiği söylenen talep “liberal politikalar” ını gerçekleştirmenin keyfini süren, *iş dünyası-üniversite-STK* sacayağını tamamlayarak küresel düzene uymuş ve aynı eksende yer aldıkları yurt dışındaki “fıkırdaşlar” ından da destek gören kesimlerden gelmekteydi.

Muhakkak dönüştürülecek “güvenlik sektörü” nün “özel güvenlik ve mülkiyet koruma / iş sağlığı ve güvenliği / bilgi teknolojileri güvenliği / afet acil durum yönetimi / güvenlik teknolojileri” alanlarında da durum farklı değildi. Şirket yöneticileri, dernekler-vakıflar-birlikler bünyesinde bir araya geliyor, *meslek örgütleri* komisyonlarında görev alıyor, *üniversiteler / devlet kurum / kuruluşları* ile faaliyetler icra ediyorlar ve iktidardan “istem” de bulunuyorlardı.¹⁸ “Destek” iş birliği yaptıkları “akademi / üniversite” den geliyordu. Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) 'na “yetki talebi” için müracaat ediyorlar ve “yetki” yi alıyorlar, ancak; yapılacak iş uluslararası sermayenin çıkarları ile örtüşmediği için hiçbir şey yapmadan bekleyerek alanı kapatıyorlardı. Yapılacak işi de, işi yapacak olanı da engelliyorlardı.

Benzer müracaatları ise, sektörde mevcut karmaşık ilişkileri yardımıyla “o konuda şu yasanın / yönetmeliğin, bu maddesince bir şey yapamayız!” gerekçeleri ile sonuçsuz bırakıyorlardı.

Özel Güvenlik Yasası 'nın “mimarı” olmakla övünürken, ülke yararına en küçük yasal iyileştirme / geliştirmeye bile fırsat vermiyorlardı. Kısaca, özel güvenliği kendi istekleri doğrultusunda “dönüştürüyorlar” dı. Savunma, emniyet / istihbarat alanlarında da durum pek farklı değildi.

“Çevre” değişmişti, “siyasal sistem” i de değişmeye zorluyordu. Sistem dışı olaylar, içerideki iş birlikçileri tarafından “istem” ve “destek” şeklinde gündeme getiriliyor, iktidar da çözüm üretmek adına var olan “destek” paketini kullanarak talep edilen “uygulama / hizmet / ürün / çıktı” yı ortaya koyuyordu. Sonuç “dönüşüm” dü tabii ki; ama doğru ve / veya çoğunluğun yararına değil, sermayenin yararına arzu edilen şekilde.

1980-2000 yılları arasındaki savunma sanayi harcamaları ve bunun ekonomiye etkileri ile söz konusu harcamaların “demokratikleşme” çerçevesinde kontrol / denetim altına alınarak asker-sivil ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda STK çalışmaları yapıyordu.¹⁹ İlgili çevrelerde karşılık buluyor, kimileri eleştiriyor, kimileri de destekliyordu. Ama ciddi ciddi tartışılıyordu konu ve haliyle istenildiği gibi normalleşiyordu.

Tam da bu zamanlar, emekli olduktan birkaç yıl sonra “Deniz Kuvvetleri Komutanı” olduğu sırada haksız mal edindiği ve yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle askeri mahkemede yargılanan İlhami Erdil, suçlu görülerek mahkûm oldu ve cezaevine kondu. O günün şartlarında bu bir “ilk” ti ve bu durum AB ve yanlıları tarafından takdir ediliyordu.

¹⁶ <https://www.tesev.org.tr/tr/research/devletin-duzenleyici-rolu/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

¹⁷ <https://www.tesev.org.tr/tr/research/2001-anayasa-degisiklikleri-ve-siyasal-reform-onerileri/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

¹⁸ Bu konuda detaylı bilgi için bakınız; <http://gusod.com.tr/> ve / veya <http://www.gesider.org/> . Ayrıca bakınız;

<https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=815&lst=Haberler> , 25 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.haberler.com/murat-kosereisoglu-kimdir-securitas-turkiye-12799027-haber/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

¹⁹ Şenesen, G.G. (2000), Budgetary trade-offs of security expenditures in Turkey, Defence and Peace Economics, v.13, s.385-403.

https://www.researchgate.net/publication/24078167_Budgetary_trade-offs_of_security_expenditures_in_Turkey/citation/download, 26 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Savunma sanayii harcamaları ve sektörde yaşanan yolsuzlukları engellemek adına -büyük bir planın parçası olarak-, “*güvenlik sektörünün sivil ve demokratik gözetimi*” şarttı ve bunun için, bu konuda tartışma başlatmak ve milletvekillerine yol göstermek maksadıyla,²⁰

*“Güvenlik, bir halkın refah ve mutluluğunda merkezi öneme sahip olduğundan **ulusun güvenlik siyasetinde halkın görüşlerinin ifadesini** bulması bir zorunluluktur. Söz konusu siyaset, devletin teşvik etmeyi ve korumayı amaçladığı güvenliğe temel teşkil eden değer ve ilkeleri içermek durumundadır.”*²¹

giriş cümleleriyle başlayan bir STK yayını ilgililere ulaştırılıyor ve sonraki faaliyetler için de “*altlık*” oluşturuluyordu.

Yayının arka kapağında da bu konudaki söylemlerinin amacını,

*“...toplumun ortak kaynaklar üzerindeki tasarruflarımızın parçası olan askeri harcamaların bilinmesi, yönlendirilmesi ve sahiplenilmesi açısından toplumsal sorumluluğumuzu taşımak olacak.”*²² şeklinde vurguluyorlardı.

Yayın, milletvekillerinin STK ‘ların ve hatta vatandaşların da demokrasi gereği “*silahlı kuvvetleri*” ni – özellikle mali harcamaları bakımından - gözetim / denetim altında tutabileceğini ve bunun bir sorumluluk olduğunu vurguluyordu. Böylece TSK ‘nın kontrol altına alınabileceği ve yolsuzlukların önlenebileceği mesajları topluma empoze ediliyordu.

Bu çabalar, “*demokratikleşme*” adına destek veren başka “*düşünce kuruluşları*” (STK ‘lar) tarafından da faaliyetleri ve yayınları ile desteklenecekti.

Güvenlik sektörünü dönüştürmeyi hedefleyen bir odağın altlığı olan bu çalışmayı, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu tarafından finanse edilen “*Zor Zamanlarda İnsan Hakları Güvenlik Dengesini Kurmak: Türkiye’de Avrupa Değer ve Uygulamalarını Tartışmak*”²³ proje konulu bir “*Değerlendirme Raporu*” takip ediyordu.

Rapor özet olarak,

*“2005 ve 2006’da yaşanan ilintili gelişmeler, insanı Türkiye ’de demokratikleşme süreci ve insan hakları ile güvenliğin dengelenmesi konusunda karamsarlığa itmektir. Her ne kadar Türkiye ’de yasama, siyasi irade ve haklar söylemi alanında toplumsal bilinç konularında yakın zamanda gözlenen ciddi, olumlu ve köklü değişiklikleri göz ardı etmesek de, son olarak önemli bir uyarı yapmaya ihtiyaç duymaktayız.”*²⁴ diyordu.

Bir sonraki rapor içeriğinde ise, Adalet Komisyonu ‘ndaki tartışmalar vurgulanarak, “*Demokratikleşme Yanlısı Reformlar Tersine Dönüyor: Yeniden Güvenlikleştirilen TMK*”²⁵ başlığı altında “*kaygılar*” dile getiriliyordu.

Siyasete ayar veriyordu kısaca.

İçinde Türkiye ‘nin Avrupa Birliği Adaylığı ‘nın tartışıldığı, bir başka STK yayını ise,²⁶ Avrupa ve Türkiye arasında tarihsel ve günümüz kökenli birçok anlaşmazlık ve uyuşmazlık olduğunu, ancak; konu “*Avrupa güvenliği*” olduğunda, hele de konu “*enerji güvenliği*” özelinde düşünüldüğünde bir araya gelmemenin işin doğasına aykırı olacağını dile getirmektedir. Hatta endüstriyel alan başta olmak üzere, savunma – güvenlik dahil her alanda iş birliği mümkündü, örneğin Avrupa ‘nın güvenliği için birlikte “*silahlı savunma grupları*” bile kurulabilirdi. Ancak; “*demokratikleşme*” önemli bir konu idi. Gereken adımlar atılmalı, “*güvenlik sektörü dönüştürülmeliydi.*”

²⁰ <https://www.tesev.org.tr/tr/research/guvenlik-sektorunun-parlementer-gozetimi/> , 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

²¹ <https://www.tesev.org.tr/tr/research/guvenlik-sektorunun-parlementer-gozetimi/> , 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi. Bakınız s.4.

²² <https://www.tesev.org.tr/tr/research/guvenlik-sektorunun-parlementer-gozetimi/> ,Bakınız yayının arka kapağındaki tanıtım bilgi notu.

²³ <https://www.tesev.org.tr/tr/?s=Zor+Zamanlarda+%C4%B0nsan+Haklar%C4%B1+&lang=tr> , 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

²⁴ <https://www.tesev.org.tr/tr/research/calistay-raporu-zor-zamanlarda-insan-haklari-guvenlik-dengesini-kurmak/> , s.12. 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

²⁵ <https://www.tesev.org.tr/tr/research/turkiye-terorle-mucadele-kanunu-raporu/> , s.5. 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

²⁶ <https://www.tesev.org.tr/tr/research/turkiye-ve-avrupa-guvenligi/> , s.9-12. 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Demokratikleşme için geçmişle hesaplaşmanın önemli olduğu noktasından hareket eden bir başka STK yayını, dünyadaki bir takım örneklerden de bahsederek, bunun nasıl yapılabileceğine ilişkin önerileri sıralıyordu. Geçmişle hesaplaşırken **“hakikat komisyonları”** kullanılırsa eğer **“tarihsel bellek iyileşecek”** ti.²⁷

Aynı yayında **“Türkiye ‘de Geçmişle Hesaplaşmak Mümkün”** adlı bölümde, özetle **“gerçekçi ol, imkânsızı iste!”** deniyordu mealen. Hesaplaşmaya başlamak için **“Hrant Dink Cinayeti”** başlangıç noktası olabilirdi.²⁸

Bölümün ve yayının son kısmında da, **“gayri resmi yüzleşme süreci”** nin başladığını müjdeleyerek benzer eylemlerin devam ettirilmesinin Türkiye ‘de **“demokratikleşme”** sürecine katkı sağlayacağını ileri sürüyordu. Demokratikleşme için öneriler arasında gayri resmi olsa bile, **“hakikat komisyonu”** kurulabileceği konusu elbette olacaktı.²⁹

Güvenlik Sektörü Yönetişimi: Demokratikleşme ve “Militarist Yapı” nın Dönüştürülmesi

Bütün bu konular medya aracılığı ile topluma servis ediliyor, **“gözetim”** ve dolayısıyla **“dönüşüm”** ün başladığı haberleri, anahtar kelimeler ve kavramlar, **“devlet büyükleri”** tarafından toplum önünde kullanılarak konu **“normalleştiriliyor”** du.

Tabii basın yayın kuruluşları aracılığıyla ülkeye bu düşünce ve kanaatler duyurulur duyurulmaz, kamuoyunun önemli bir parçası olan STK ‘lar eyleme geçiyor, bilimsel raporlar yayımlanıyordu. Gündemi sıkı takip ediyorlar, hangi faaliyeti ne zaman yapacaklarını çok iyi biliyorlardı.

İlgililerine göre **“güvenlik sektörü yönetişimi”** konusunda Türkiye geç kalmıştı. O sebeple,

“Güvenlik sektörü yönetişimi konusundaki Avrupa ve küresel deneyimleri karşılaştırmalı olarak sunmayı, Türkiye ‘den ve Avrupa ‘dan uzmanların katkılarını paylaşmayı hedeflemekte....”³⁰ olan rapor özetle;

“.....gündelik siyasetin gerilimli dünyasına ve bu dünyanın iniş-çıkışlı dalgalanmalarına tabi olmamaya çabalayarak ve sosyal bilimler yöntemlerini seferber ederek daha uzun soluklu, uzun vadeye yayılmış ve “serinkanlı” bir bakışla inşa etmeye çabılıyor. Sivilleşme olarak ifade edilebilecek genel bir siyasi çerçeveye oturan ve bu yönüyle de hararetli çatışmalar yaratan tartışmaları ise, çağdaş demokrasilerde olduğu gibi ‘Güvenlik Sektörünün Demokratik Gözetimi’ ya da ‘Güvenlik Sektörü Reformu’ bağlamına yerleştiriyoruz. Hiç kuşkusuz, ‘Güvenlik Sektörü’ Türkiye için yeni bir kavram ve alışıldık olunmadığı için tepkiler de yaratabiliyor. Hele de ‘Güvenlik Sektörü Reformu’ ndan bahsetmek, çok sert tepkilere yol açıyor.”³¹ demektedir.

Hemen akabinde ise, sert tepkileri yumuşatmak ve alternatif yolları haber vermek için,

“Güvenlik alanının diğerlerinden farklı olduğu kabul edilse bile, bunu ‘ülke hassasiyetleri’ gibi muğlak ve nasıl ve kimlerce tespit edildiği çok daha net olmayan çerçevelere sıkıştırmak hem bu yaşamsal tartışmayı çoraklaştırıyor, hem de değişik ihtimaller ve yaklaşımları dile getirmenin önünde engel oluşturuyor. Oysa alternatif yollar da mevcut.” diyor ve devam ediyordu,

“Güvenlik sektörünü altına gömüldüğü sır, gizem ve tabular perdesinden kurtaran, bu tartışmayı normalleştiren, parçası olmaya çabaladığımız çağdaş demokrasilerdeki iyi deneyimlerden öğrenen, bunları ülkenin gereklilikleri bağlamında tartışan ve yurttaşların hak ve talep ettiği yeni ve katılımcı süreçler inşa eden bir Türkiye hem daha güvenli, hem de daha demokratik olmaz mıydı?”³²

sorusunu ilgililerin gündemine düşürüyordu.

²⁷ Dufner, U. (Ed.) (2007), **Geçmişin Yükünden Toplumsal Barış ve Demokrasiye - Geçmişle Hesaplaşma: Neden? Ne Zaman? Nasıl?** Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği Yayını, İstanbul, s.114-117.

²⁸ Dufner (2007), a.g.e., s.121-127.

²⁹ Dufner (2007), a.g.e., s.132-136.

³⁰ <https://www.tesev.org.tr/research/guvenlik-sektoru-yonetisimi-turkiye-ve-avrupa/> , s.13. 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

³¹ <https://www.tesev.org.tr/research/guvenlik-sektoru-yonetisimi-turkiye-ve-avrupa/> , s.12. 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

³² <https://www.tesev.org.tr/research/guvenlik-sektoru-yonetisimi-turkiye-ve-avrupa/> , s.13. 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Fazla söze gerek yok, her şey ortada. Israrla, **“değişin”-“dönüşün”** diyorlar, ancak; bu fikir etkinliği düzenleyen STK ‘lara değil, yazarlara / konferans metinlerini sunanlara ait. Konferans metinlerini hazırlayarak sunanlara baktığımızda ise, sorularınız artıyor doğal olarak...

“İyi yönetim” yapmak iddiasında olan bir STK, önceki raporu ile siyasilere yol gösterirken, serinin ikinci raporu ile Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ‘na dokunuyor.³³ **“İmkanlar ve sınırlar”** ı ortaya koyarak **güvenlik savunma ve emniyet / istihbarat** alanlarına ilişkin **“dönüşümü”** başlatmak / sürdürmek hedefine ısrarla yürüyordu.

29-30 Eylül 2007 tarihlerinde, Diyarbakır ‘da düzenlenen bir konferansta yapılan konuşma ve tartışmalar da yine bir STK yayını olarak yayımlanacaktı.³⁴

Söz konusu yayının önsözünde,

*“Devletlerin kendilerine karşı silahlı mücadele yürüten örgütler ile temasa geçemedikleri bilinmektedir. Ama barışa ulaşabilmek için öbür tarafın sivil bir muhatabının olması gerekmektedir. Bu muhatap, Kuzey İrlanda örneğinde gördüğümüz gibi silahlı örgütün sivil kanadı olabilir. Veya başka örneklerle baktığımızda siyasi bir parti olabilir.....”*³⁵ diyerek ilgisine yol gösterilmektedir.

Konferansta yapılan bir konuşmada, bir çözüm şekli olarak **“derin devletin ehlileştirilmesi”** önerilirken, **Türkiye ‘de ‘derin devlet’ in -dolaylı anlatımlarla- Türk Silahlı Kuvvetleri olduğu ileri sürülmektedir.**

Konuşmanın son paragrafı ise şöyle,

*“...Neredeyse muhalefetsiz kalan Ak Parti, halkın benimsediği ‘ılımlı islam’ ın liberal ekonomi ve laiklikle buluşulmasını temsil eder hale gelmiştir—ki bu buluşma eninde sonunda AB ‘ye girmeye uygun olacak modern ve demokratik bir Türkiye demektir.”*³⁶

Sonraki yazılarda yine dünyadan örnekler verilerek Türkiye ‘nin de bir şekilde **“yüzleşmesi”** ve **“demokratikleşmesi”** gerektiği ileri sürülüyor, bunun için de tahmin edilebileceği gibi söz **“uzlaşma ve hakikat komisyonları”**³⁷ na getiriliyordu.

Ama tabii bu iş ancak **“otoriter militarist yapılardan katılımcı demokrasiye geçmek”** ile olurdu. Yine en önemli sorun **“militarist yapı”** ve bunun nasıl **“dönüştürülebileceği”** idi³⁸ tabii ki.

Konferansın sonlarına doğru kürt sorununun çözümünün **“Türkiye ‘nin çoğulcu, katılımcı ve federal bir sistem ile yeniden yapılanmasından”** geçtiğini ileri sürerek,

*“Federal sistem sorunların çözümünü kolaylaştıran bir yönetim modelidir ve demokrasi üzerinde şekillenir. Federal sistem merkezi ve bölgesel yönetimler arasında iktidar bölüşümünü anayasal güvence altına alır. Federal sistem bir toplumsal kalkınma modelidir, hak ve özgürlüklerinin korunduğu ve toplumsal refah düzeyinin sağlandığı bir yapılanmadır.”*³⁹ denmektedir.

Federal yapı övülüyor ve birçok sorunun çözümü olarak gösteriliyordu. Böylelikle toplumsal barış sağlanacak ve demokrasiye kavuşulacaktı. **“Geçmişin Yükünden Toplumsal Barış ve Demokrasiye”** başlıklı konferansın sonuçları şöyleydi:

“• Her ülke geçmişiyile hesaplaşırken farklı yöntemler kullanır, kullanmalıdır,

³³ <https://www.tesev.org.tr/tr/?s=Sivil+Toplum+ve+G%C3%BCvenlik+Sekt%C3%B6r%C3%BC+G%C3%B6zetimi&lang=tr> , 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

³⁴ Dufner, U. (Ed.) (2009), Türkiye ‘de Kürtler: Barış Süreci İçin Temel Gereksinimler, Heinrich Böll Stiftung Derneği ve Diyarbakır Barosu Ortak Yayını, İstanbul.

³⁵ Dufner (2009), a.g.e., s.9.

³⁶ Dufner (2009), a.g.e., s.36-45.

³⁷ Dufner (2009), a.g.e., s.46-66.

³⁸ Dufner (2009), a.g.e., s.102-106.

³⁹ Dufner (2009), a.g.e., s.271-274.

- Geçmişle hesaplaşma sürecine geniş bir toplumsal katılım sağlamak, sürecin başarıya ulaşması açısından önemlidir,
- Geçmişle hesaplaşma çok yönlü ve kapsamlı bir süreçtir,
- Travmalarla yüzleşmek için uygun bir dil ve yöntem geliştirmek gerekir. Aksi takdirde bu süreçte yeni yaralar ve acılar açılabilir; sarsıntılar yaratılabilir,
- Bu süreç kaçınılmazdır. Travmatik dönemlerle hesaplaşmadan, demokratik bir toplum inşa etmek mümkün değildir.

İspanya, Franko diktatörlüğü dönemi ile hesaplaşmadan demokratik bir sistem kurmak istemiştir. Ancak, son günlerde o dönemin acıları ortaya çıkmaya ve bununla ilgili hakikat komisyonları kurulmaya başlamıştır. Görünen o ki, beyaz bir sayfa açmak, geçmişle hesaplaşmadan veya yüzleşmeden mümkün olamıyor.”⁴⁰ denmektedir.

İkinci bölüm tamamen “hakikat komisyonları” ile ilgilidir. Bu alanda fiilen çalışmalar yürütmüş bir gazeteci⁴¹ Mardin ‘li kadınlarımıza “hakikat komisyonları” nı kendi tecrübelerine dayanarak anlatmakta ve nelere dikkat ederlerse daha başarılı bir sonucun ortaya çıkacağına vurgular yapmaktadır.

Demokratikleşme projeleri çerçevesinde, hakikat komisyonları sıklıkla medyada gündeme getiriliyor, toplumsal barışa sağlayacağı katkılar dillendiriliyordu. Siyasetin önde gelenleri arasından gönüllü komisyon başkanlığına soyunanlar bile vardı.⁴²

Yine bir STK tarafından İstanbul ‘da gerçekleştirilen bir başka konferansın açış konuşması,

“.... ‘Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü’ başlıklı konferansımıza hoş geldiniz. İki gün boyunca Türkiye ‘nin demokratikleşme yolunun ortasında kocaman bir kaya gibi duran ordu-siyaset ilişkisi üzerine değerli araştırmacıların çalışma sonuçlarını ve bu kayanın kaldırılmasına yönelik önerilerini dinleme fırsatına sahip olacağız.”⁴³

cümleleriyle başlıyordu.

Konferansın Pazar günü yapılacak oturumunda ise, bir başka STK ‘nın hazırladığı “Güvenlik Sektörü Reformu Siyasa Raporu” nun tanıtımının yapılacağı haberi veriliyordu.⁴⁴

Konferans metinleri daha sonra, demokratikleşme adına üretilmiş bilimsel bir STK yayını olarak ilgililere ulaştırılacaktı.

Demokratikleşme ve Güvenlik Sektörü Siyaseti: Siyasa Yapıcılar ve Uygulayıcılar

“Siyasa Raporları Serisi” nin ilki ikinci on yıllık dönemin başında “Türkiye ‘de Güvenlik Sektörü: Sorular, Sorunlar, Çözümler”⁴⁵ başlığı ile ortaya konmuştur. Rapor, sektöre ilişkin sorulamayan soruları sormakta, sorunları tespit ederek ortaya koymakta ve çözüm önerilerini sıralamaktadır. “Türkiye ‘de Askeri İktisadi Yapı: Durum, Sorunlar, Çözümler”⁴⁶ başlıklı ikinci Siyasa Raporu daha da önemlidir. Demokratikleşme için (!) dönüşümün önündeki büyük engel hedef “güvenlik sektörü” nün ekonomik kudretini sağlayan yapılardır. Çünkü “yazar”;

“Demokratik bir sosyopolitik ve sosyoekonomik hayat, bu alanların demilitarizasyonu gerçekleşmeden mümkün değildir.”⁴⁷ düşüncesindedir.

⁴⁰ Dufner (2009), a.g.e., s.6.

⁴¹ Dufner (2009), a.g.e., s.7-11.

⁴² <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/muhafazakar-degerlere-sahibiz-ama-213114>, 10 Mart 2021 tarihinde ziyaret edildi.

⁴³ Dufner, U. (Ed.) (2008/1), Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü, Heinrich Böll Stiftung Derneği Yayını, İstanbul, s.6.

⁴⁴ Dufner (2008/1), a.g.e., s.8.

⁴⁵ <https://www.tesev.org.tr/tr/research/guvenlik-sektoru-siyasa-raporu-1-turkiyede-guvenlik-sektoru-sorular-sorunlar-cozumler/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

⁴⁶ <https://www.tesev.org.tr/tr/research/guvenlik-sektoru-siyasa-raporu-2-turkiyede-askeri-iktisadi-yapi-durum-sorunlar-ve-cozumler/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

⁴⁷ Akça, İ. (2010), Türkiye ‘de Askeri-İktisadi Yapı, TESEV Demokratikleşme Programı Siyasa Raporları Serisi Yayını, İstanbul, s.5.

“**Ergenekon**” ve “**balyoz**” davalarının yarattığı genel algı ortamı içinde, demokratikleşme hedefine giden yolda, faili meçhul cinayetler için sorumlu gördüklerini ifşa eden, delillerin varlığını iddia eden ve bu minvalde gayret sarf eden bir STK’nın, “**Hakikat Komisyonları**” başlıklı çalışmasının sonuç bölümünde ortaya koyduğu “*Sonuç raporu bağımsız bir komisyon tarafından üretilse de, devlet yetkilileri belgeyi resmi kayıtlarının bir parçası haline gelecek şekilde, devletin resmi raporu olarak değerlendirmelidir.*”⁴⁸ önerisi de yine demokratikleşme isteyen kimi çevrelerin talepleri ile birebir örtüşmektedir.

“2012 ’de demokratikleşme ile anayasa arasındaki bağa ilişkin yoğun tartışmaların yaşanacağı bir dönemden geçeceğimizi” tahmin eden bir STK, “**Yeni Anayasa Işığında Türkiye ’de Demokratikleşme Süreci**” başlıklı bir kamu tartışması düzenliyordu. Tabii, önemine binaen, neredeyse tüm kesimleri kapsayan bu kamu tartışması da STK yayını haline dönüştürülecekti.⁴⁹

Söz konusu yayında “**Türkiye ’deki demokratikleşme süreci**” nin ele alındığı yazı,

“*Türkiye ’de yıllardır iki kademeli bir siyasetin uygulandığını ve ülkenin iç ve dış başat sorunlarına yönelik olarak verilen siyasi kararların, üst seviyedeki asker-sivil bürokrasi tarafından işgal edilmiş kademe tarafından verildiği*”⁵⁰ ni ileri sürüyordu.

Bir taraftan aynı kulvarda yol aldığı diğer yapıya destek veriyor, diğer taraftan bir anlamda siyasete yol gösteriyordu.

Yazının devamında gelişen Türkiye ekonomisinin orta sınıfı da sisteme dahil ettiği, orta sınıfın demokratik taleplerinin olduğu, daha önceden dile getirilemeyen bazı konuların artık yeni dönemde rahatlıkla konuşulabildiği, bunun da asker-sivil bürokrasinin eski gücünü artık kaybettiğine işaret ettiği, doğal olarak eskisi gibi devlete, asker-sivil bürokrasisine güvenilemeyeceği, doğru adresin “**halk**” ve “**halkoyu**” olduğu vurgulanıyordu.⁵¹ Artık her şey yenilenebilir, değiştirilebilir ve dönüştürülebilirdi.

Sıklıkla “*Günümüzde devlet eksenli güvenlik anlayışından insan ve toplum merkezli güvenlik anlayışına geçilmektedir.*” deniyordu. Neo-liberal politikalar, ‘neo-security’ / ‘yeni-güvenlik’ kavramını da beraberinde getirmişti. Büyük bir “*değişim - dönüşüm*” yaşanıyordu, güvenlik ve ilişkin alanlar da elbet “yeni” leşecekti.⁵²

Bu arada uluslararası medya da boş durmuyor, üzerine düşeni içerideki iş birlikçileri ile birlikte hakkını vererek yapıyordu.⁵³

Soros ’u Türkiye ’ye getirdiği söylenen, Açık Toplum Vakfı ’nın sağladığı fonlarla “**güvenlik sektörü**” nü dönüştürmeyi hedefleyen raporların yazıldığı dönemde TESEV Başkanlığını yürüten ve askerlere karşı çıkışlarıyla tanınan bir iş insanı,

“*George Soros ’un kendisi dünyadaki kalburüstü demokrat entelektüellerden birisi. Benim altına imza atmayacağı şeyi çok az*” diyordu ve ekliyordu;

⁴⁸ Çelikkan, M.(Der.) (2014), **Hakikat Komisyonları**, Anadolu Kültür Vakfı Hakikat Adalet Hafıza Merkezi Yayını, İstanbul.

<https://hakikatadalethafiza.org/wp-content/uploads/2014/12/Hakikat-Komisyonlar%C4%B1.pdf>, 01 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Ayrıca, konunun öncesi için bakınız; <http://www.art-izan.org/artizan-arsivi/kurt-acilimi-ve-hakikatleri-arastirma-komisyonu-onerisi/> , 26 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

⁴⁹ Dufner, U. (Ed.) (2008/2), **Yeni Anayasa Işığında Türkiye ’de Demokratikleşme Süreci**, Konuşmacılar: Gianni Buquicchio, Heidi Hautala, Hélène Flautre, Franziska Keller, Bekir Bozdağ, Sebahat Tuncel, Süheyl Batum, Serap Yazıcı, Süleyman Çelebi, Öztürk Türkoğan, Can Paker, M. Sezgin Tanrıkulu, Heinrich Böll Stiftung Derneği Yayını, 2008, s.7.

⁵⁰ Dufner (2008/2), a.g.e., s.64.

⁵¹ Dufner (2008/2), a.g.e., s.65.

⁵² Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2012), “**Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**” / **Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm**, BİLGESAM Yayınları, İstanbul, s.1-67

⁵³ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/01/130121_peace_process_11_southafrica, 26 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi. Özellikle makalenin sonundaki ilgili haberler bölümü konunun nasıl ele alındığına güzel bir örnektir. “**İlgili Haberler:** ‘Sinn Féin ile Kuzey İrlanda barışında kritik noktalar-18 OCAK 2013, İngiltere’ / ‘Barışa Giden Yol’da Kuzey İrlanda dersleri-17 OCAK 2013, Amerika Birleşik Devletleri’ / ‘Kuzey İrlanda barışının mimarı BBC Türkçe’ye konuştu-16 OCAK 2013, Amerika Birleşik Devletleri’ / ‘Kuzey İrlanda deneyimi: 25 yıllık çatışma, 13 yıllık barışma-15 OCAK 2013, Avrupa’ / ‘Barışa Giden Yol: Endonezya’da Müslümanların barışı-14 OCAK 2013, Uzak Doğu-Okyanusya’ / ‘Guatemala: 200 bin can alan savaşın sonra gelen barış-12 OCAK 2013, Orta ve Güney Amerika’ / ‘Bask modeli: Müzakare olmadan gelen özerklik-11 OCAK 2013, Avrupa’ / ‘Tamil Hükümeti Başbakanı: Müzakerelerde B planı şart-10 OCAK 2013, Orta ve Güney Amerika’ / ‘Barışa Giden Yol: Eller tetikten aynı anda çekildi-8 OCAK 2013, Asya’ / ‘Barışa Giden Yol: Sri Lanka modeli - Barış mı, savaş mı?-7 OCAK 2013, Asya’ / ‘Barış müzakerelerinde gazetecilik: Sri Lanka örneği-9 OCAK 2013’. bbc.com/turkce/haberler/2013/01/.”

“İnsanın kafasındaki bir fikir için bunları yaptığına kimseyi inandıramıyorsun Türkiye ’de. ‘Kim bilir ne vardır’ diyorlar. Yok, ben görüyorum adamı” ifadelerini kullanıyordu.⁵⁴

Bir anlamda normleştiriyordu Soros ‘u.

Soros da bu esnada Türkiye ‘de “demokratikleşme” yolunda faaliyet gösteren bir takım STK ‘lar ile marjinal grupların kurduğu diğer **bazı STK ‘ları** (halk ağzıyla-y.n.) **görüyordu.**⁵⁵

Üzerine düşeni, hakkını vererek yapmakta pek mahir olan uluslararası medya ve ülke içindeki iş birlikçileri ve bunlarla birlikte hareket eden sermaye grupları konusuna verilecek başat örnek -*değişik maksatlara hizmet eden bağlantılarının olduğu artık hukuken de ispatlanmış olan-* “**Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) / Paralel Devlet Yapısı (PDY)**” dir. Bu gruplar / yapılar arasındaki ilişkileri daha iyi anlayabilmek için, şimdi yeni bir kavram ile tanışmak zamanı gelmiştir.

Devlet / Hükümet Dışı Aktörler ve Türkiye Uzantıları⁵⁶

“**Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) / Paralel Devlet Yapısı (PDY)**” uluslararası istihbarat servisleri tarafından örtülü faaliyetlerde kullanılmış “**Devlet Dışı Silahlı Aktör (DDSA)**” dır .

“Devlet Dışı Silahlı Aktörler (DDSA) bir bölgede dini, etnik ve siyasi amaçlarına ulaşmak için çok güçlü şiddet içeren melez askeri taktiklere başvuran **hiyerarşik bir organizasyona sahip** ve güçlü ideolojik bağlılıkları ile **toplumsal rıza üretiminde kendine has stratejileri bulunan** silahlı gruplar olarak tanımlanmaktadır.

DDSA ‘ların ortak özellikleri şöyle ifade edilebilir: **Devlet kontrolü dışında örgütlenmek ve işleyişe sahip olmak**, siyasi ve askeri amaçlara ulaşmak için şiddete başvurmak, düzensiz ve usulsüz askeri eylemler şablonu ve **yarı devlet yapısı niteliği taşımak**. DDSA ‘ların stratejik hedeflerinin olması ve **siyasi amaçlarına ulaşmak için şiddeti araç olarak kullanmaları** ortak paydalarının başında gelmektedir.”⁵⁷

...“DDSA‘ lar Ortadoğu ‘daki örgütsel yapıları, şiddet eylemlerinin kapsamı ve niteliği, amaçları, faaliyet gösterdikleri çatışma bölgeleri ve militan devşirme yöntemleri açısından incelenmektedir.

.... DDSA‘ lar esasen üç farklı seviyeye odaklanarak ele almaktadır,

- Coğrafi çevre/ topraksal genişleme ve yönetme mantığı,
- **Örgütsel yapılanma mantığı,**
- Düşünsel tercihler / kimlik / savaşıma.”⁵⁸

DDSA‘ ların örgütsel yapılanma mantığı: “İçsel dinamikler, **yapı** ve militan devşirme modellerine odaklanmaktadır.”⁵⁹ yine örgütlerin “ kendi içyapı ve hareket tarzlarını anlamının yanı sıra **devletlerle geliştirdikleri ilişki türünün** incelenmesi gerekmektedir.”⁶⁰

“**Devlet dışı aktörler**” ile “**hükümet dışı aktörler**” karıştırılmaktadır. Hükümet dışı aktörler bölgesel kuruluşlar, düşünce merkezleri, akademik enstitüler, **sivil toplum örgütleri** gibi farklı derecelerdeki nüfuz gücüne sahip yapıları temsil etmektedir. Hükümet dışı örgütler, özellikle devlet aktörlerinin **örtülü faaliyetleri için paravan** olarak kullanılabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları tarafından terör örgütlerine verilen açık ve / veya örtülü

⁵⁴ <https://odatv4.com/sorosun-turkiyedeki-fedaisi-kim-cikti-25021938.html>, 25 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

⁵⁵ <https://www.aydinlik.com.tr/sorosun-turk-beslemeleri-arasinda-kimler-yok-ki>, 25 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

⁵⁶ Eren, M. (2021), “Devlet / Hükümet Dışı Aktörler ve Türkiye Uzantıları” Raporu, İstanbul, (Yayımlanmadı). Ayrıca bkz., Özgen, Ö. ve Eren, M. (2021), “Türkiye ‘de Güvenlik Savunma ve İstihbaratın Dönüştürülmesi Faaliyetleri” Raporu, İstanbul, (Yayımlanmadı).

⁵⁷ Yeşiltaş, M. ve Duran, B. (2018), Devlet Dışı Silahlı Aktörler - DDSA, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Yayını, İstanbul, “Ortadoğu’ da DDSA ‘ların Yükselişi”, s. 15.

⁵⁸ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı (2018), “15 Temmuz – Türkiye’ de Gerçekleşen 15 Temmuz Darbe Girişiminin Arkasındaki Fetullahçı Terör Örgütü FETÖ” Broşürü, Ankara. Ayrıca bkz.; Yeşiltaş, M. ve Duran, B. (2018), a.g.e. s.15.

⁵⁹ Yeşiltaş, M. ve Duran, B. (2018), a.g.e s. 16.

⁶⁰ Seren, M. ve Aslan M. (2018), “DDSA‘ lar ve istihbarat”, Makale, Devlet Dışı Silahlı Aktörler - DDSA, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Yayını, İstanbul, s. 32.

destek, bunun en bariz tezahürlerinden birisidir. ABD İstihbarat Konseyi hükümet dışı aktörleri, çok uluslu şirketler ve kanaat önderleri ile birlikte, devlet dışı aktörler arasında incelerken, terör örgütleri ve suç işleme kapasitesi olan unsurlar ile yan yana koymuştur. Devlet dışı aktörlerin bir tipolojisi olarak **insani yardım ve politika savunuculuğu amaçları** taşıyan, şiddete başvurmeyan, stratejik motivasyona haiz, **hükümet dışı örgütlerdir**.⁶¹

DDSA' ların istihbarat alanında, devletlerin yeteneklerine meydan okuyabildiklerini ifade etmek, artık iddialı bir söylem olmaktan uzaktır.⁶²

T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı “Fetullahçı Terör Örgütü” yayınının “Teşkilatlanma Modeli ve Hareket Tarzı” - “Devlet Kurumlarında Yapılanma” bölümünde askeri kurumlar ile emniyet, yargı ve istihbarat kurumlarının teşkilatlanması, hareket tarzları sıralanmıştır.⁶³

FETÖ / PDY, devlet kurumlarında öncelikle **istihbarat, bilişim ve personel** başkanlıklarını ele geçirmiştir,⁶⁴ stratejik kurum olan **harp okulları, GATA, EGM, MİT, HSKY, yargı teşkilatını** önemi nedeniyle ayrı bir noktada konumlandırmıştır.

TSK' daki yapılanma 1970' lere dayanmakla birlikte, stratejik askeri kurumlarda örgüt üyelerine yer açılmış ve askeri idari yapı ve komuta kademesi, askeri yargı, askeri hastaneler ve personel atama birimleri koordinesi ile düzenlenmiş, örgüt üyesi olmayan stratejik askeri kurumlarda görev yapabilecek askeri personel, **diğer kurumların içindeki örgüt üyeleriyle koordineli hareket tarzları ile tasfiye edilmiş**,⁶⁵ FETÖ / PDY yabancı servislerin kontrolünde “**devlet dışı aktör**” haline getirilmiştir.⁶⁶

Toplumsal rıza üretimi stratejisi için kullanılan *en etkili aktör medya* olup; Türkiye' de **uluslararası medya kuruluşlarının uzantıları**⁶⁷ da, *devlet dışı aktörlerin örtülü faaliyetleri için sivil toplum kuruluşları görüntülü hükümet dışı aktörleri, uluslararası şirketler ve kanaat önderlerinin faaliyetlerine, çıkarlarına uygun farklı yayın organlarında birbirini tekrar eden ve kaynak gösteren haberler* yapmışlardır.

Güvenlik Savunma ve İstihbarat Kurumlarının Dönüştürülmesi ve GUSEYAD

Güvenlik Savunma ve Emniyet Yönetişimi Derneği (GUSEYAD) işte bu çalkantıların içinde, “güvenlik savunma ve istihbarat” alanlarında iş dünyasının devlet kurumlarından yetki çekerek Türkiye 'yi dönüştürme çabalarına karşı “**yerli ve ulusal standartlar**” geliştirmek maksadıyla, biraz da bu gibi yapılara tepki olarak doğdu.

STK 'nın kuruluş safhasında, “tüzük” hazırlıkları ile ilgili çalışmalar esnasında yapılan incelemeler sonucu, konuya ilişkin “hukuki ve akademik mevzuat” a hakim olmak fırsatı doğdu.

GUSEYAD Akademi tarafından güvenlik sektörüne yönelik olarak hazırlanan “Güvenlik Savunma ve Emniyet Yönetişimi – I”⁶⁸ ve “Güvenlik Yönetişimi – Özet ve Giriş – II”⁶⁹ başlıklı akademik çalışmalar esnasında, iş dünyasından -devletten yetki çekme çabası içine giren- farklı bir grubun / yapının varlığı söylencesinin /

⁶¹ Seren, M. ve Aslan M. (2018), a.g.m. s.33-34.

⁶² Seren, M. ve Aslan M. (2018), a.g.m., s.72.

⁶³ T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı (2019), “Fetullahçı Terör Örgütü”, İç Güvenlik Gelişmeleri Serisi- 3, Ankara, Temmuz 2019, “FETÖ nün Teşkilatlanma Modeli ve Hareket Tarzı” - 3.3. “Devlet Kurumlarında Yapılanma”, s.89-96.

⁶⁴ T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı (2019), a.g.y., s.90.

⁶⁵ T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı (2019), a.g.y., s.94.

⁶⁶ Seren, M. ve Aslan M. (2018), a.g.m. s.33-34.

⁶⁷ Çağlar, İ.; Akdemir, K.H. ve Toker, S. (2019), “Uluslararası Medya Kuruluşlarının Türkiye Uzantıları” Raporu, Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), İstanbul, s.10.

⁶⁸ Güvenlik Savunma ve Emniyet Yönetişimi, (2018), Güvenlik Savunma ve Emniyet Yönetişimi Derneği (GUSEYAD) Yayını, Masaüstü Yayın –I-, İstanbul. <http://www.guseyad.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/guseyad-masa-ustu-I.pdf>, 11 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

⁶⁹ Güvenlik Yönetişimi – Özet ve Giriş, (2018), Güvenlik Savunma ve Emniyet Yönetişimi Derneği (GUSEYAD) Yayını, Masaüstü Yayın –II-, İstanbul. <http://www.guseyad.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/guseyad-masa-ustu-II.pdf>, 11 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

hissiyatının gerçek olduğu görüldü, bu yapının ulusal ve uluslararası alanda iş birlikleri ve mali imkânlarının boyutları incelendi ve belirlendi.

Bu STK 'lar Avrupa Birliği fonlarından mali destek alıyordu⁷⁰, benzer STK 'lara da “fon” sağlıyordu.⁷¹

“Toplumsal rıza üretimi stratejisi için kullanılan en etkili aktör medya”⁷² tartışmaları normal hale getirecek yeni kavramlar içeren cümlelerle -“gözetim” ve dolayısıyla “dönüşüm” ün başladığına ilişkin- sürekli ve tekrar eden haberleri topluma servis etmeye devam ediyordu. Medya önceden öngörüldüğü gibi kullanılıyordu.

2000 'li yıllarda “akademik yayınları” ile “demokratikleşme” yolunda faaliyet gösteren bir kısım STK 'lar “demokratikleşme / insan hakları / siyasi yapı / anayasa reformu / Kürt sorunu / hukuk ve anayasal haklar / azınlık hakları / sivil – asker ilişkileri / güvenlik sektörü / sektörün demokratik gözetimi / kamu personel reformu / devlet reformu”⁷³, gibi konularda değişik çalışmalar yapıyor, önerilerde bulunuyor, toplum nezdinde tartışılmasına ön ayak oluyor, tabu olarak görülen konuların konuşulmasını “sembolik seçkinler”⁷⁴ i kullanarak normalleştiriyorlardı.

“İfade özgürlüğü” ve “insan hakları ihlalleri” konularında güvenlik güçlerinin uygulamaları, hukuk sistemine yöneltilen eleştiriler sürekli gündemde tutuluyordu, ancak; asıl önemli konu “sivil – asker ilişkileri” konusuydu. Aşılması gereken de “varlığı ve ağırlığıyla -ve hatta ekonomik gücü- ile çözüm noktasında ciddi bir engel olarak durduğu” ifade edilen Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) idi.

İş dünyası içinden doğan, iş dünyasının gücünü ve bu gücün yarattığı imkanları kullanarak, Türkiye 'de “güvenlik sektörünün dönüştürülmesi faaliyetleri” nin “akademik altyapısı” nı uluslararası yapıdan fonlanan STK 'lar oluştuyordu.

Ancak; iş dünyasının jargonuna uygun olarak “güvenlik sektörü” kavramı kullanılarak yumuşatılmak istenen “savunma güvenlik ve istihbarat” alanları, öncelikle “devlet ve devlet kurumlarının faaliyet ve yetki alanında” dır.

Bu alanlarda ulusal ve uluslararası sahada faaliyet gösterecek “iş dünyası kuruluşları” nin “ilgili faaliyetleri” nde devlet kurumları tarafından “yetkilendirilmesi-akredite edilmesi” gereklidir.

⁷⁰ Turan, İ. (Koord.) (2000), Devlet Reformu – TBMM 'nin Etkinliği, TESEV Yayını, İstanbul, s.7.

⁷¹ <https://www.opensocietyfoundations.org/newsroom/acik-toplum-vakiflari-turkiye/tr>, 11 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi. Bir başka örnek için bakınız; Grantees / Freedom of Expression Association (IFOD), <https://www.sigrid-rausing-trust.org/Grantees/Freedom-of-Expression-Association-IFOD>, 13 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

⁷² Eren (2021), a.g.m., s.3.

⁷³ Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) 'nin “Devlet Reformu” projesi kapsamında ortaya koyduğu akademik yayınlar, tanınmış akademisyenler ve devletin çeşitli kurum ve kuruluşlarından kimi görevlilerce de desteklenmiştir. Yayınların “sunuş” bölümünde “savunma ve güvenlik temelli milliyetçilik” kavramının artık geçmişte kaldığı ve bu alandaki “yaygın düşünce ve davranışların değiştirilmesi gerektiği” vurgusu yapılmaktadır. AB Ankara Temsilciliği 'ne sağladığı fonlar ve iş birliği için teşekkür edilmektedir. Bu yayınların “önsöz” bölümü Karen Fogg (Büyükelçi, Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilcisi) tarafından yazılmıştır. Özet olarak TESEV 'in bir STK olarak yapmış olduğu çalışmaların devlet nezdinde önemli kabul edilmesi gerektiğinden ve Türkiye 'nin AB entegrasyonu için önemli katkılar sağlayacağından bahsetmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız;

1. Şaylan, G. (Ed.) (2000), Devlet Reformu – Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Yönetimine Geçiş – Kritik ve Reform Önerileri, TESEV Yayını, İstanbul.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/kamu-personel-yonetiminden-insan-kaynaklari-yonetimine-gecis/>, 10 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

2. Turan, İ. (Koord.) (2000), Devlet Reformu – TBMM 'nin Etkinliği, TESEV Yayını, İstanbul.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/devlet-reformu-tbmmnin-etkinligi/>, 10 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

3. Titiz, M.T. (Koord.) (2000), Devlet Reformu – Türkiye 'de Devlet Denetiminde Reformlar ve Başarılarının Değerlendirilmesi, TESEV Yayını, İstanbul.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/turkiyede-devlet-denetiminde-reformlar-ve-basari-larin-degerlendirilmesi/>, 10 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

4. Atıyas, İ. (Koord.) (2000), Devlet Reformu – Devletin Düzenleyici Rolü, TESEV Yayını, İstanbul.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/devletin-duzenleyici-rolu/>, 10 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

⁷⁴ Mora, N. (2008), “Medya, Toplum ve Haber Kaynağı Olarak Sembolik Seçkinler”, Makale, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, C:5, S:1, s.2. Ayrıntılı bilgi için bakınız; s.10-18.

Yetkilendirme için devlet kurumları – üniversiteler - iş dünyası “yönetişimi” nde devlet kurumları tarafından yetkilendirilmiş -ara- kuruluşlar ile hareket edebilir. Bu yetenek ve yetkilendirmeye sahip ilk ve tek kuruluş, “**GUSEYAD / AKADEMİ**” dir.

GUSEYAD / AKADEMİ tarafından gerçekleştirilen akademik etkinliklere “güvenlik savunma ve istihbarat” kurumlarından resmi yetkili katılımcıların dahil olması ile kurumsal olarak “yönetişim” alanındaki faaliyetlerimizin “akredite olduğu” ilgili sektörler tarafından kabul edilir oldu.

DDSA’ya Dönüşmüş STK’ lar ve Etki Ajanlarının Devletten Yetki Çekme Faaliyetleri

FETÖ-PDY iltisaklı düşünce kuruluşları ile yabancı servislere iltisaklı olup fonlanan STK ‘ların “**Devlet / Hükümet Dışı Aktör**”⁷⁵ vasıfları ile güvenlik, savunma ve istihbarat alanlarında devlet ve devlet kurumları tarafından yetkilendirilmedikleri halde “iş dünyası” çıkarına hareket ettikleri, danışma kurullarında bulunan ve çoğu vakıf üniversitelerinde görevli “etki ajanları”⁷⁶ nın ve yabancı istihbarat servislerinin etkisi altında bulunan “Devlet / Hükümet Dışı Aktörler” gibi hareket ederek iş dünyasının taleplerini, yayınları aracılığı ile “demokratikleşme” adı altında topluma ve iktidara servis ettikleri belirlendi.

Her ne kadar söz konusu faaliyetler iş dünyası sahasında olsa bile, “Güvenlik Sektöründe Reform Projesi” – savunma emniyet ve istihbarat alanlarının dönüştürülmesini hedeflediği için- bu nitelikteki bilgiler, ilgili mevzuat / yasalar gereği, devlet ve kurumlarının dahil olmadığı ve / veya akredite etmediği kurum / kuruluşlar tarafından kullanılmaması gerektiğinden, -söz konusu eylemlerin suç unsuru barındırdığı düşünülerek- ilgili devlet kurumlarının bilgilendirilmesinin “yasal zorunluluk” olduğu konusunda hemfikir olundu.

Güvenlik savunma ve istihbarat alanlarında son yirmi yıl içinde – birçoğumuzun anlam veremediği ve fakat yine de - yaşananlar “güvenlik sektörü reform projesi”⁷⁷ nin sonuçlarıdır. Güvenlik sektörü, reform projesi öncesinde gerçekleştirilen faaliyetlerde dile getirilen hususların büyük çoğunluğuna uygun olarak ve değişik aktörler kullanılarak dönüştürülmüştür.

2000 ‘li yılların başlangıcında “devlet reformu” na akademik destek veren STK ‘lar, çeşitli etkinlikler aracılığı ile devletten “yetki çekmişler” ve buna yaslanarak, iş birliği halinde oldukları üniversitelerden / iş dünyasından / STK ‘lardan / uluslararası alan aktörlerinden⁷⁸ de destek alarak 2000-2010 yılları arasında toplumu ve kamuyu “fikren hazır” hale getirmeye çalışmışlardır.

MİT kumpası ile başlayan olaylar, “17-25 Aralık: FETÖ ‘nün Yargısal Darbe Girişimi”⁷⁹ olayları ile devam edecek, hedeflenen asıl amaç bir yana, söz konusu uluslararası yapıya karşı duran siyaset unsurlarına gözdağı vermek de -öngörüldüğü gibi- sağlanmış olacaktı bir bakıma.

⁷⁵ TESEV ve ATV, Türkiye ‘de gerçekleştirdikleri faaliyetler ile “Devlet / Hükümet Dışı Aktör” ler gibi hareket etmişlerdir. Bu konuda detaylı bilgi için bakınız; Eren (2021), a.g.m.

⁷⁶ Erciş, E. (2016), “Kim Bu Erdoğan’ ın İşaret Ettiği Etki Ajanları?”, İnternet Özel Haberi, www.avazturk.com, Makale, İstanbul. <https://www.avazturk.com/kim-bu-erdoganin-isaret-ettiği-etki-ajanlari-7611h.htm>, 19 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

⁷⁷ Cizre ve Cerrah (2008), a.g.e., s.6-11.

⁷⁸ Uluslararası alan aktörü bir STK ‘nın desteği ile yerel bir STK ‘nın “devletten yetki çekme” eylemine bir örnek; Özet: TESEV ve GMF, 25 –27 Haziran 2004 tarihleri arasında düzenledikleri, “Yeni Bir Yol Kavşağında Atlantik İttifakı” başlıklı sivil zirve kapsamında, başta Başbakan Tayyip Erdoğan olmak üzere, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mikhail Saakashvili, Senatör Richard Lugar, Senatör Frist ve NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer gibi üst düzey isimleri bir araya getirmeyi başardı. Bu isimlerin yanı sıra dünyanın çeşitli yerlerinden ilgili konularda çalışan akademisyenler, devlet yetkilileri, stratejistler, sivil toplum temsilcileri katılımcılar arasında yer aldı. Zirvede NATO ‘nun yeni vizyonu ile “küresel boyuta ulaşmış terörizm tehdidini ortaya çıkaran nedenleri anlamak ve ortadan kaldıracabilecek çözüm yolları bulmak” konuları görüşüldü. “Çözüm yolları için çalışmanın TESEV ve GMF gibi düşünce kuruluşlarının asıl görevi” olduğu dile getirildi. Ayrıca, TESEV olarak Türkiye ‘nin demokratikleşme konusunda kazandığı deneyimi bölge ülkeleri (Ortadoğu) ile paylaşabileceği belirtildi. Dönemin Dışişleri Bakanı “TESEV ‘in bu konuda sivil toplumun öncülüğünü yaparak gerçekleştirdiği girişimden memnuniyetini ifade” etti. Ayrıca detaylı bilgi için bakınız; Geniş Orta Doğu ‘da Demokrasi ve İnsani Kalkınma, TESEV Yayını, www.tesev.org.tr , STK Belgesi, 2004, <https://www.tesev.org.tr/tr/research/genis-orta-doguda-demokrasi-ve-insani-kalkinma/> , 30 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

⁷⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/17-25-aralik-fetonun-yargisal-darbe-girisimi/2079941>, 18 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Gezi olayları ile birlikte provakasyon için uygun ortam doğacak, etkin bir sosyal medya hareketi ile toplumun farklı kesimlerinin de ana akıma dahil olmaları sağlanacak ve toplumsal olaylara karşı alınan tedbirler, kolluk kuvvetlerinin içine sızmış FETÖ / PDY iltisaklı unsurlar tarafından aşırılaştırılacak, böylelikle **“iktidarın otoriterleşmesi”** konusu gündeme getirilebilecek, **“anti-demokratikleşme”** kaygıları da bütün süreç ile ilişkiliymiş gibi dillendirilecekti. O günlerde gelişmelere bakılarak sürecin **“iktidar değişikliği”** ni getireceği beklentisinde olanlar da vardı.

Söz konusu projeye karşı durabilecek / projeyi akamete uğratabilecek **“güvenlik sektörünün ağır ve etkin odakları”** siyasetin süreç içinde edilgen kalması ve medyanın da desteği ile FETÖ / PDY ‘nin kontrolündeki mahkemeler (Ergenekon – Balyoz – Casusluk Davaları) aracılığıyla geçen on yıllık zaman diliminde neredeyse **“etkisiz hale getirilmiş”** ti.

Bu esnada bir taraftan da **“dönüşüm”** ün hukuki altyapısı oluşturulmuştu. Güvenlik sektörü içindeki **“yurt dışı bağlantılı FETÖ / PDY unsurları”** tarafından planlanmış askeri darbe girişimi, **“toplumda şok yaratacak menfur olay”** nitelemesine uygun bir şekilde, **“büyük dönüşüm”** ü gerçekleştirmek için bekleyenlere ihtiyaç duyulan gerekçeyi bahşedecekti.

2000-2020 yılları arasında tepeden tırnağa değişen siyasi ve ekonomik yapı, güvenliği de dönüştürmüştü. Askeri vesayet **“hal”** edilmiş, siyasilerin etkinliği öngörüldüğü gibi artırılmış, TSK yerinden oynatılarak kenara çekilmişti. Siyasetin emrinde daha **“milli ve yerli”** bir orduyla iktidar, 2020 başında tüm dünyayı saran pandeminin de etkisiyle daha zorlu günleri beklemeye başlayacaktı.

Şaşırtıcı ve gerçek olan ise,

*“Bir sorunun, sorunu yaşayan insan grubundan başlanarak değil de, hayırsever vakıfların çatısı altında ve sorunla doğrudan bağlantılı olmayan insanlarca tartışılması.. Çözümlerin gene bu izole çemberlerde aranması.. Kendi üretim ve tüketim alanlarında politika geliştiremeyenlerin başkaları adına ve hayrına politika geliştirme çabaları.. Kaçınılmaz bir **apolitizasyon, savrulma, enstrümanlaşmayı** da beraberinde getiriyor.”⁸⁰ olmasıydı.*

Dünya çapında tanınmış, saygın ve hayırsever iş adamı olarak,

*“Öyle görünüyor ki **Soros**, fikir emekçilerindeki **“dünya adına”** politika geliştirme güdüsünü de, enstrümanlaştırmanın anlamını da çok iyi biliyor.”⁸¹ du.*

Sonuç

2010-2020 zaman dilimi, 2000 ‘li yılların başından beri **“demokratikleşme”** adına **“güvenlik sektörünün dönüşümü”** için yazılan ve dile getirilen / talep edilen konuların büyük bölümünün gerçekleştirileceği dönem olarak tarihe geçecekti.

Ekonomik önceliklerin / çıkarların dayattığı, uluslararası iş birliklerinin alenen görüldüğü, **“büyük kaya”** olarak lanse edilen **“engelin yoldan kaldırılması operasyonu”**, farklı alanlardan aktörlerin omuz omuza vermesiyle öngörüldüğü gibi tamamlanmıştı.

Soros ‘un sahibi olduğu sektör⁸², mevcut profesyonelleri ve çıkar birlikteliği olan gönüllü destekçileri ile **“güvenlik sektörünü dönüştürme”** görevini öngörüldüğü şekilde – **ufak tefek zayıatları dikkate almaz isek-** yerine getirmişti.

⁸⁰ Artan, Ş. (2020), Adı İki Taraftan da Okunan Adam: SoroS, İnternet Haberi, www.m.bianet.org , Makale, <https://m.bianet.org/bianet/print/14705-adi-iki-taraftan-da-okunan-adam-soros>

⁸¹ Artan, a.g.m., s.1.

Dönüştürme süreci içinde, uluslararası alanda Soros olaylarla ilişkili olarak gerçekleştirdiği finansal spekülasyonlar yoluyla, Türkiye ‘nin – *Türk insanının emeğinin karşılığı*- milyar dolarları ile kasasını doldururken, içeride de iş birlikçileri, ekonomik darboğaza düşen zordaki güvenlik sektörü şirketlerini alıyorlar / ortak oluyorlardı. Kısaca yerli ve milli “sermaye” el değiştiriyordu.

Bu hikâyede, parayı verenler ile akademik altyapıyı hazırlayanlar ve sonrasında özelde eylemcileri, genelde de toplumu harekete geçirenler, uluslararası bir yapı içinde –*terör örgütü olduğu tescillenmiş yapılarla da birlikte*- koordineli olarak hareket eden aynı STK ‘lar / kişilerdir.

Günümüzde dijital dünyadan hediye edilen – *bedava* - herhangi bir ürün / uygulama (*akıllı telefon-tablet-bilgisayar için*), kullanan kişiyi ve yakın çevresini - *verilerini kullanarak* “**kazanç**” sağlamayı öngördüğü için - şirketin gönüllü çalışanı haline getirmiş oluyor. Kimileri yapıya bu şekilde dahil olmuş olabilir.

Fon desteği sağlayanlar da benzer şekilde, “*demokratikleşme – insan hakları – sivil asker iş birliği – güvenlik sektörü gözetimi - azınlık hakları – hak ve özgürlükler – kadın hakları*” gibi genel toplumsal beklentilerin olduğu alanlarda gerçekten kayda değer bir şeyler yapmak yerine, duyguların istismarı yoluyla doğacak kaostan faydalanarak doğrudan ve fahiş “**kazanç**” sağlamayı ve / veya “*gelecekteki kazançları için uygun ortam yaratmayı*” hesaplıyorlar. *Bunlar ise bu işin profesyonelleridir.*

⁸² **Finansal Spekülasyon Sektörü.** Açık Toplum Vakfı ‘nın başı çektiği, uluslararası sermayenin Finans Şirketleri ile bunlara iltisaklı bazı üniversiteler ve diğer STK ‘ların da içinde yer aldığı dev bir ağdan oluşan, profesyonellerin görev yaptığı “*ekonomik kazanç*” odaklı sektör. (Yazarların Notu)

KAYNAKÇA

Akça, İ. (2010), Türkiye ‘de Askeri-İktisadi Yapı, TESEV Demokratikleşme Programı Siyasa Raporları Serisi Yayını, İstanbul.

Artan, Ş. (2002), Adı İki Taraftan da Okunan Adam: SoroS, İnternet Haberi, www.m.bianet.org, Makale, İstanbul.

Atiyas, İ. (Koord.) (2000), Devlet Reformu – Devletin Düzenleyici Rolü, TESEV Yayını, İstanbul.

Bingöl, O. ve Varlık, A.B. (Ed.) (2015), Türk Savunma Sanayiinin Geleceği, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) Yayınları, Stratejik Rapor No: 71, İstanbul.

Cizre, Ü. ve Cerrah, İ. (Ed.) (2008), “Güvenlik Sektörü Yönetişimi: Türkiye ve Avrupa”, DCAF – TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmalar Dizisi - 4, İstanbul. www.tesev.org.tr , STK Raporu, <https://www.tesev.org.tr/tr/research/guvenlik-sektoru-yonetisimi-turkiye-ve-avrupa/> , Rapor, 2008, 12 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Çelikkın, M. (Der.) (2014), Hakikat Komisyonları, Anadolu Kültür Vakfı Hakikat Adalet Hafıza Merkezi Yayını, İstanbul. <https://hakikatadalethafiza.org/wp-content/uploads/2014/12/Hakikat-Komisyonlar%C4%B1.pdf> , 01 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Deutsche Welle (2020), Avrupalı Vakıflardan Türkiye 'ye "Casusluk" Yanıtı, 30.11.2020 Tarihli İnternet Haberi. <https://www.dw.com/tr/avrupali-vakiflardan-turkiye-ye-casusluk-yaniti/a-55778324> , 24 Eylül 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Dufner, U. (Ed.) (2007), Geçmişin Yükünden Toplumsal Barış ve Demokrasiye - Geçmişle Hesaplaşma: Neden? Ne Zaman? Nasıl?, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği Yayını, İstanbul.

Dufner, U. (Ed.) (2009), Türkiye 'de Kürtler: Barış Süreci İçin Temel Gereksinimler, Heinrich Böll Stiftung Derneği ve Diyarbakır Barosu Ortak Yayını, İstanbul.

Dufner, U. (Ed.) (2008/1), Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü, Heinrich Böll Stiftung Derneği Yayını, İstanbul.

Dufner, U. (Ed.) (2008/2), Yeni Anayasa Işığında Türkiye ‘de Demokratikleşme Süreci, Konuşmacılar: Gianni Buquicchio, Heidi Hautala, Hélène Flautre, Franziska Keller, Bekir Bozdağ, Sebahat Tuncel, Süheyl Batur, Serap Yazıcı, Süleyman Çelebi, Öztürk Türkdoğan, Can Paker, M. Sezgin Tanrıku, Heinrich Böll Stiftung Derneği Yayını, İstanbul.

Erciş, E. (2016), “Kim Bu Erdoğan' ın İşaret Ettiği Etki Ajanları?”, İnternet Özel Haberi, www.avazturk.com, Makale, İstanbul. <https://www.avazturk.com/kim-bu-erdoganin-isaret-ettigi-etki-ajanlari-7611h.htm> , 19 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Eren, M. (2021), Devlet / Hükümet Dışı Aktörler ve Türkiye Uzantıları, Yayınlanmamış Makale, İstanbul.

Ete, H. ve Taştan, C. (2014), Kurgu ile Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri Raporu, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayını, Ankara. http://file.setav.org/Files/Pdf/20130916162138_kurguilegerceklikarasindageziyeylemleri_rapor.pdf , 07 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Geniş Orta Doğu ‘da Demokrasi ve İnsani Kalkınma (2004), TESEV Yayını, www.tesev.org.tr , STK Belgesi, İstanbul. <https://www.tesev.org.tr/tr/research/genis-orta-doguda-demokrasi-ve-insani-kalkinma/> , 30 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Grantees / Freedom of Expression Association (IFOD), <https://www.sigrid-rausing-trust.org/Grantees/Freedom-of-Expression-Association-IFOD> , 13 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Güvenlik Savunma ve Emniyet Yönetişimi (2018), Güvenlik Savunma ve Emniyet Yönetişimi Derneği (GUSEYAD) Yayını, Masaüstü Yayın –I-, İstanbul. <http://www.guseyad.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/guseyad-masa-ustu-I.pdf> , 11 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Güvenlik Yönetişimi – Özet ve Giriş (2018), Güvenlik Savunma ve Emniyet Yönetişimi Derneği (GUSEYAD) Yayını, Masaüstü Yayın –II-, İstanbul. <http://www.guseyad.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/guseyad-masa-ustu-II.pdf> , 11 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Hakikat Adalet Hafıza Merkezi Faaliyet Raporu 2015-2016, Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yayınları, 01.12.2017. <https://hakikatadalethafiza.org/kaynak/hakikat-adalet-hafiza-merkezi-faaliyet-raporu-2015-2016/> , 08 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Hakikat Komisyonları - Dünya Deneyimleri ve Türkiye Raporu, Hakikat Adalet Hafıza Merkezi Yayını. <https://hakikatadalethafiza.org/hakikat-komisyonlari-dunya-deneyimleri-ve-turkiye/> , 30 Kasım 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Hakikat Komisyonları Raporu, Anadolu Kültür Yayını, İstanbul. <https://hakikatadalethafiza.org/hakikat-komisyonlari-raporu-cikti/> , 01 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

İnsan Hakları Sözleşmesi İhlal İddiası, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi, Osman KAVALA / Türkiye Başvurusu (Başvuru No: 28749/18, Karar Tarihi: 10.12.2019). <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/aihm/aihm-osman-kavala-onemli.pdf> , 14 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Kevin, D. QC (2020), Türkiye – Osman Kavala & Diğerleri, Gezi Parkı Davası, PEN Norveç İddianameler Projesi, Norveç PEN Yayını, 09 Ekim 2020. https://norskpen.no/wp-content/uploads/2020/10/TIP_Gezi-Park_TR.pdf , 14 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Mora, N. (2008), “Medya, Toplum ve Haber Kaynağı Olarak Sembolik Seçkinler”, Makale, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, C:5, S:1.

MUIZNIEKS, N. (2009), "Açık Toplum Adamı" (ve Kadını!) nı Yaratmak!" konulu makale, Açık Toplum Haberleri Bülteni, ATV/OSF Yayını, Sonbahar 2009. <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/open-society-news-eastern-europe-where-do-open-societies-stand-20-years-later> , 15 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

MUIZNIESK, N. (2018), Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Raporu, www.osmankavala.org/tr Sitesi İnternet Haberi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 36'ncı Madde 3'üncü paragrafı altında Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin Üçüncü Taraf Müdahillliği, Başvuru No. 28749/18 Mehmet Osman KAVALA / Türkiye, 20 Aralık 2018, <https://www.osmankavala.org/tr/aciklamalar/608-avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-nin-ucuncu-taraf-mudahilligi> , 15 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Osman Kavala / Türkiye Davası (NO. 28749/18) Üçüncü Taraf Müdahalesi, İfade Özgürlüğü Derneği (İFÖD) Yayını, İstanbul. https://ifade.org.tr/reports/IFOD_ECtHR_Osman_Kavala_Third_Party_Intervention.pdf , 14 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Özgen, Ö. ve Eren, M. (2021), “Türkiye ‘de Güvenlik Savunma ve İstihbaratın Dönüştürülmesi Faaliyetleri” Raporu, İstanbul, (Yayımlanmadı).

PEN Hapisteki Yazarlar Komitesi Raporu, Network of Concerned Historians / NCH, http://www.concernedhistorians.org/content_files/file/ca/40f1.pdf , 27 Kasım 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Puppinc, G. ve Loiseau, D. (2020), Avrupa Hukuk ve Adalet Merkezi (ECLJ) AİHM Yargıçları ve STK'lar 2009 – 2019 Raporu, Avrupa Hukuk ve Adalet Merkezi (ECLJ) Yayını, 2.B. <https://eclj.org/ngos-and-the-judges-of-the-echr> , 07 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2012), “Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri”/ Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm, BİLGESAM Yayınları, İstanbul.

Seren, M. ve Aslan M. (2018), “DDSA’ lar ve İstihbarat”, Makale, Devlet Dışı Silahlı Aktörler - DDSA, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Yayını, İstanbul, s. 32.

Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004 - 2006 Raporu, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı / TÜSEV Yayını, İstanbul. <https://www.tusev.org.tr/tr/sosyal-yatirim/degisim-icin-bagis-projesi/yayin-tusev-sivil-toplum-ve-hayirseverlik-arastirmalari-2004-2006-arastirma-bulgulari-ve-cozum-onerileri> , 28 Kasım 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Sivil Toplumun Kürt Sorununun Çözümüne Etkin Katılımı İçin Kapasite Geliştirme - STK Görüşmeleri Raporu, Anadolu Kültür Derneği Yayını. <https://hakikatadalethafiza.org/wp-content/uploads/2015/01/STKGorusmeleriRaporu.pdf> , 30 Kasım 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Şaylan, G. (Ed.) (2000), **Devlet Reformu – Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Yönetimine Geçiş – Kritik ve Reform Önerileri**, TESEV Yayını, İstanbul. <https://www.tesev.org.tr/tr/research/kamu-personel-yonetiminden-insan-kaynaklari-yonetimine-gecis/> , 10 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Şenesen, G.G. (), Budgetary trade-offs of security expenditures in Turkey, Defence and Peace Economics, v.13, s.385-403. https://www.researchgate.net/publication/24078167_Budgetary_trade-offs_of_security_expenditures_in_Turkey/citation/download , 26 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı (2019), “Fetullahçı Terör Örgütü”, İç Güvenlik Gelişmeleri Serisi- 3, Ankara, Temmuz 2019, “FETÖ’nün Teşkilatlanma Modeli ve Hareket Tarzı” - 3.3. “Devlet Kurumlarında Yapılanma”.

Titiz, M.T. (Koord.) (2000), **Devlet Reformu – Türkiye’de Devlet Denetiminde Reformlar ve Başarılarının Değerlendirilmesi**, TESEV Yayını, İstanbul. <https://www.tesev.org.tr/tr/research/turkiyede-devlet-denetiminde-reformlar-ve-basari-larin-degerlendirilmesi/> , 10 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

Turan, İ. (Koord.) (2000), **Devlet Reformu – TBMM’nin Etkinliği**, TESEV Yayını, İstanbul.

Türkiye’de Kürtler – Barış Süreci İçin Temel Gereksinimler Konferansı, Diyarbakır Barosu ve Heinrich Böll Stiftung Derneği Ortak Yayını, <https://www.diyarbakirbarosu.org.tr/yayin/28/files/basic-html/page1.html> , 28 Kasım 2020 tarihinde ziyaret edildi.

YAMAN, A. (), The Gezi Park Protests, İngiliz PEN Yayını, <https://pen-international.org/app/uploads/PEN-Gezi-Report.pdf> , 01 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı (2018), “15 Temmuz – Türkiye’de Gerçekleşen 15 Temmuz Darbe Girişiminin Arkasındaki Fetullahçı Terör Örgütü FETÖ” Broşürü, Ankara.

Yeşiltaş, M. ve Duran, B. (2018), Devlet Dışı Silahlı Aktörler - DDSA, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Yayını, İstanbul, “Ortadoğu’da DDSA’ların Yükselişi”.

Yıldırım, C. (2011), “Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neoliberal İktisat Politikalarının 1980’den Sonraki Evrimi”, Bolu AİBÜ Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz 2011, Cilt:7, Yıl:7, Sayı:2, 7:1-23.

İNTERNET LİNKLERİ

<http://www.art-izan.org/artizan-arsivi/kurt-acilimi-ve-hakikatleri-arastirma-komisyonu-onerisi/> , 26 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://odatv4.com/sorosun-turkiyedeki-fedaisi-kim-cikti-25021938.html>, 25 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/17-25-aralik-fetonun-yargisal-darbe-girisimi/2079941>, 18 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.aydinlik.com.tr/sorosun-turk-beslemeleri-arasinda-kimler-yok-ki>, 25 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/01/130121_peace_process_11_southafrica, 26 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.haberler.com/murat-kosereisoglu-kimdir-securitas-turkiye-12799027-haberi/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.opensocietyfoundations.org/newsroom/acik-toplum-vakiflari-turkiye/tr> ,11 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tacs.eu/tr/ek/wu.htm>, 17 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/?s=Sivil+Toplum+ve+G%C3%BCvenlik+Sekt%C3%B6r%C3%BC+G%C3%B6zetimi&lang=tr>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/?s=Zor+Zamanlarda+%C4%B0nsan+Haklar%C4%B1+&lang=tr>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/2001-anayasa-degisiklikleri-ve-siyasal-reform-onerileri/> 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/aylik-izleme-raporu-kasim-2007/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/calistay-raporu-zor-zamanlarda-insan-haklari-guvenlik-dengesini-kurmak/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/devletin-duzenleyici-rolu/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/devlet-reformu-tbmmnin-etkinligi/>, 10 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/guvenlik-sektorunun-parleментар-gozetimi/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/guvenlik-sektoru-siyasa-raporu-1-turkiyede-guvenlik-sektoru-sorular-sorunlar-cozumler/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/guvenlik-sektoru-siyasa-raporu-2-turkiyede-askeri-iktisadi-yapi-durum-sorunlar-ve-cozumler/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/guvenlik-sektoru-yonetisimi-turkiye-ve-avrupa/>, 12 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/turkiye-terorle-mucadele-kanunu-raporu/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/turkiye-ve-avrupa-guvenligi/>, 24 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=815&lst=Haberler>, 25 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

https://amp.dw.com/tr/avrupal%C4%B1-vak%C4%B1lardan-t%C3%BCrkiye-casusluk-yan%C4%B1t%C4%B1/a-55778324?twitter_impression=true&s=09, 08 Aralık 2020 tarihinde ziyaret edildi.

<https://m.bianet.org/bianet/print/14705-adi-iki-taraftan-da-okunan-adam-soros>, 30 Ocak 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/devletin-duzenleyici-rolu/>, 10 Şubat 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/muhafazakar-degerlere-sahibiz-ama-213114>, 10 Mart 2021 tarihinde ziyaret edildi.

<https://www.dw.com/tr/avrupal%C4%B1-vak%C4%B1lardan-t%C3%BCrkiye-casusluk-yan%C4%B1t%C4%B1/a-55778324>, 24 Eylül 2021 tarihinde ziyaret edildi.